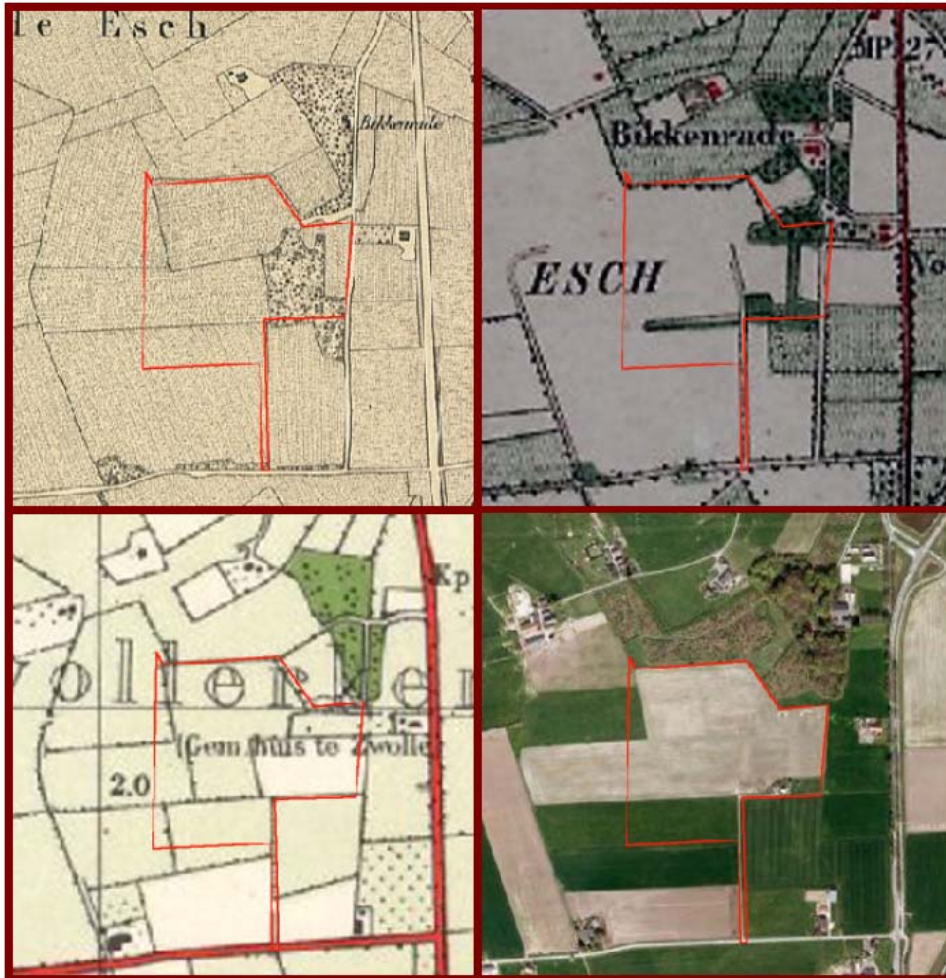

Herkulosche Esch

Verhaal van de Plek

Cultuurhistorische, landschappelijke en
geomorfologische analyse

Colofon, productstatus, versiebeheer en disclaimer

Colofon:

ISBN/EAN: 978-94-90462-11-6

Deel 11 van de reeks *Erfgoed in ontwikkeling*

Opdrachtgevers: familie Corée en familie Middag

Auteur: drs Don Rackham

Medewerking en collegiale toets: drs Margreeth Bangert

Eindproductie: Marij Coenen

Beeldmateriaal: Res nova VOF, enkele websites (URL's staan vermeld bij de afbeelding of in de bronnenlijst), enkele afbeeldingen uit literatuur (literatuur staat vermeld in de bronnenlijst)

© 2011 Res nova VOF | Op deze publicatie berust auteursrecht.

Status product en versiebeheer:

Dit rapport – versie 1.2 | 29-aug-2011 – is definitief.

Disclaimer:

Het onderzoek van Res nova heeft een onafhankelijk en pragmatisch karakter en is niet bedoeld voor het bedrijven van wetenschap, maar voor:

- de verspreiding van onderzoeksresultaten door middel van digitale uitgave via onder meer het Depot van Nederlandse Publicaties van de Koninklijke Bibliotheek
- besluitvormingsprocessen in het kader van beheer, behoud en ontwikkeling.

Ieder onderzoek steunt op wetenschappelijke analyse en synthese en leidt vaak tot verrassende vondsten, die in de rubriek *res novae* (nieuwe zaken) worden gepresenteerd. De conclusies en aanbevelingen dragen het karakter van een advies, voor de opvolging waarvan Res nova geen verantwoordelijkheid draagt.

Res nova is niet verantwoordelijk voor enige verandering in haar digitale publicaties die het resultaat is van inbreuk door derden.

Afbeelding omslag:

Plattegrond uit 1844, topografisch militaire kaart uit 1866, topografische kaart uit 1954 en een recente luchtfoto. Op alle vier de afbeeldingen is de contour van het projectgebied Herkulosche Esch aangeduid.

0 Inhoudsopgave

Colofon, productstatus, versiebeheer en disclaimer.....	2
0 Inhoudsopgave.....	3
1 Inleiding	5
1.1 Opmaat.....	5
1.2 Res novae	6
1.3 Opbouw van het rapport.....	6
1.4 Productie en regie	7
2 Beschrijvende analyse en pictografie.....	9
2.1 Ligging	9
2.2 Beschrijvende analyse	10
3 Verhaal van de plek	15
3.1 Toponymie	15
3.2 Geomorfologie.....	16
3.3 Archeologie	19
3.4 Verhaal van de plek.....	21
3.4.1 Havezaten in de omgeving van Zwolle.....	22
3.4.2 Havezate Zuthem.....	23
3.4.3 De kaart van H. van Hooff: 1781	24
3.4.4 De kaart van I.I. Sorg: 1815	27
3.4.5 Kadastrale minuutkaart van 1811-1832	29
3.4.6 Buitenplaats Bikkenrade.....	32
3.4.7 1847: uitbreiding Bikkenrade	35
3.4.8 Verdwijnen van het perceel hakhout: 1866	37
3.4.9 1897 en 1905: een meer open landschap	39
3.4.10 1912: boomgaarden en boerderijen	41
3.4.11 Verdwijnen van Bikkenrade: 1933	43
3.4.12 Het gebied in de tweede helft van de twintigste eeuw	45
3.4.13 Anno 2010.....	48
3.5 Cultuurhistorische waarden en speerpunten ten behoeve van een nieuw hoofdstuk in het Verhaal van de plek	49
4 Bronnen	53
5 Vensters op het verleden	55
5.1 Bijlage 1: havezate Zuthem.....	55
6 Res nova, erfgoed in ontwikkeling.....	63

6.1 Memorabilia	63
-----------------------	----

Afb. 1 Luchtfoto van het gebied ten zuiden van Zwolle.

1 Inleiding

1.1 Opmaat

Gelegen ten zuiden van de bebouwde kom van Zwolle ligt, langs de verbindingsweg met Deventer, een open agrarisch landschap. Tussen de bebouwing en dit open gebied bevindt zich een klein bosje, het Bikkenrader bos. In de negentiende eeuw bevond zich hier een gelijknamige buitenplaats.

Meteen ten zuiden van het Bikkenrader bos willen de opdrachtgevers, de families Middag en Corée een nieuw landgoed met een oppervlakte van ruim tien hectare oprichten. Dit landgoed krijgt de naam Herkulosche Esch. Hiermee wordt gerefereerd aan het toponiem waarmee deze omgeving op historisch kaartmateriaal wordt aangeduid. Met de ontwikkeling van een nieuw landgoed sluiten de opdrachtgevers aan op een lange traditie van landgoederen die in deze omgeving aanwezig waren: ten oosten van Zwolle bevond zich een groot aantal buitenplaatsen en havezaten. Een groot deel van deze huizen is vandaag de dag nog aanwezig en geeft een beeld van de allure die deze omgeving in het verleden had. Een gedeelte van het projectgebied is in de negentiende eeuw vermoedelijk onderdeel geweest van de buitenplaats Bikkenrade. In een verder verleden maakte het echter deel uit van de havezate Zuthem, die ietwat meer naar het zuiden was gelegen.

De opdrachtgevers willen zich bij de ontwikkeling van hun landgoed laten inspireren door de geschiedenis van de locatie en de typologie van de historische landgoederen. In dit CLGA wordt ruim aandacht besteed aan het eerste van de genoemde aspecten: de geschiedenis van de locatie, oftewel het *Verhaal van de plek*. In het tweede deelrapport, het *Gezicht van de plek* wordt aandacht besteed aan het tweede aspect, de typologie van de historische landgoederen. Hierbij wordt niet alleen naar de landhuizen gekeken, maar wordt ook de architectuur van de bijgebouwen en de opzet van de parktuinen meegenomen.

¹ Foto van havezate Den Berg. Dit huis dient als inspiratiebron voor het nieuw te bouwen landhuis op de Herkulosche Esch.

Aan de hand van de bevindingen uit het 'typologisch' onderzoek, aangevuld met de resultaten uit het *Verhaal van de plek* is een visiedocument opgesteld waarin aan alle aspecten die tezamen het nieuwe landgoed zullen vormen, aandacht wordt besteed. het visiedocument, wordt aandacht besteed aan het tweede aspect, de typologie van de historische landgoederen. Hierbij wordt niet alleen naar de landhuizen gekeken, maar wordt ook de architectuur van de bijgebouwen en de opzet van de parktuinen meegenomen.

1.2 Res novae

Uit het onderzoek zijn de volgende nieuwe gegevens – *res novae* – naar voren gekomen:

- Een groot deel van het projectgebied maakte in de achttiende eeuw deel uit van de havezate Zuthem.
- Waarschijnlijk is ditzelfde deel in de tweede helft van de negentiende eeuw onderdeel geweest van de buitenplaats Bikkenrade.
- Historisch kaartmateriaal toont aan dat het oostelijke deel van het projectgebied tot het begin van de negentiende eeuw bestond uit een groot perceel hakhout.
- De percelen werden in de negentiende eeuw middels houtwallen van elkaar gescheiden.
- De Hottingerkaart van 1780 toont dat oorspronkelijk twee wegen in oost-westelijke richting over het projectgebied liepen.
- De Jan van Arkelweg en Hollewandseweg werden in de negentiende eeuw met elkaar verbonden via een route die vanaf het huidige Jan van Arkelweg 2 in een nagenoeg rechte lijn naar het noorden liep.

1.3 Opbouw van het rapport

In het rapport worden de volgende onderdelen behandeld:

- Beschrijvende analyse
- Verhaal van de plek
- Bronnenlijst
- Vensters op het verleden

Beschrijvende analyse — In hoofdstuk 2 wordt een beknopte beschrijving met uitleg gegeven van het projectgebied en zijn omgeving.

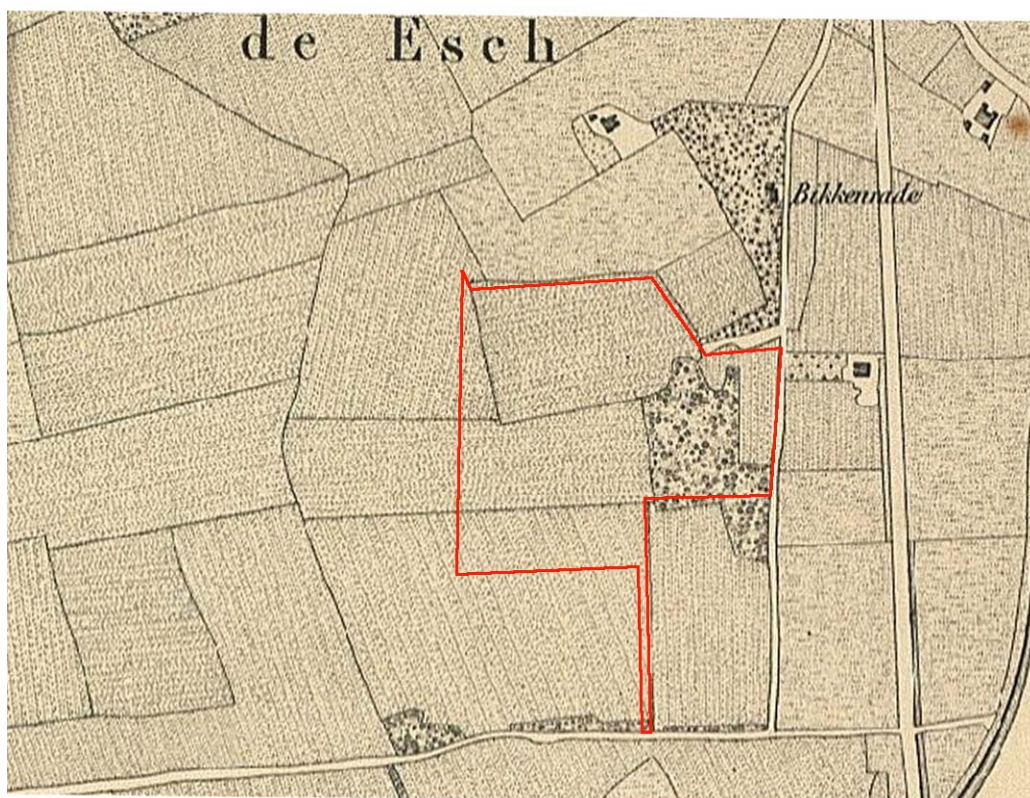
Verhaal van de plek — Hoofdstuk 3 kan worden beschouwd als een zoektocht naar het ‘verhaal van de plek’, oftewel de ‘*genius loci*’. Met behulp van kaarten en ander beeldmateriaal zal, in een soort ‘stripverhaal’, inzichtelijk worden gemaakt welke ontwikkeling het pand en zijn directe omgeving hebben doorgemaakt.

Bronnenlijst — Het rapport eindigt met een overzicht van de gebruikte literatuur, archiefstukken, beeldmateriaal en websites.

Vensters op het verleden — Dit hoofdstuk is samengesteld uit één of meerdere bijlagen waarin thema's worden behandeld die relevant zijn voor het vergaren van een beter begrip van het verhaal van de plek. In dit onderzoek is één venster toegevoegd waarin de geschiedenis van havezate Zuthem wordt behandeld.

1.4 Productie en regie

Het manuscript voor dit rapport is van de hand van drs Don Rackham. Het is collegiaal getoetst door drs Margreeth Bangert. De eindproductie van deze publicatie was in handen van Marij Coenen.

Afb. 2 Plattegrond uit 1844 met daarop aangeduid de omvang van het projectgebied Herkulosche Esch.

2 Beschrijvende analyse en pictografie

2.1 Ligging

Het projectgebied ligt ten zuiden van Zwolle, gelegen langs de historische verbindingroute tussen de Overijsselse hoofdstad en het in Gelderland gelegen Deventer. Het terrein waarop het ongeveer elf hectare grote, nieuwe landgoed wordt ontwikkeld heeft de naam Herkulosche Esch gekregen, de naam waarmee dit gebied op historisch kaartmateriaal wordt aangeduid. Dit gebied vormde oorspronkelijk de landbouwgronden van het ten zuidwesten gelegen gehucht Herkulo. Ten westen ligt de IJssel, met langs haar oevers de eeuwenoude hooilanden.

Ten oosten van de weg naar Deventer (en de aangrenzende wetering) lag een groot gebied broeklanden. De Herkulosche Esch vormde zo een bewoonbare en gebruiksvriendelijke zone tussen enkele natte gebieden.

Vandaag de dag is deze situatie nagenoeg ongewijzigd. Met uitzondering van enkele vrijstaande boerderijen of kleine clusters bebouwing, wordt het gebied gekenmerkt door haar open, agrarische karakter. Slechts de opgaande begroeiing van een enkel perceel hakhout of van een havezate of landgoed, doorbreekt dit open karakter. In de directe nabijheid van de projectlocatie bevinden zich nog de landgoederen Windesheim en Zandhoven en de relictten van de voormalige buitenplaats Bikkenrade. Een belangrijke havezate, waar het projectgebied in de negentiende eeuw ook deel van uitmaakte, is het verdwenen Zuthem, waarvan het hoofdhuis nog geen kilometer meer naar het zuiden was gelegen.

Het nieuw te ontwikkelen landgoed sluit aan op een eeuwenoude traditie van buitens die in een grote kom rondom Zwolle zijn aangelegd.

Vandaag de dag dringt de bebouwing vanuit Zwolle op. Op locatie van de voormalige havezate Ittersum is een gelijknamige woonwijk tot stand gekomen. Het Bikkenrader bos (en de in de jaren negentig aangelegde uitbreiding van dit bos) vormt echter een groene buffer tussen de stad en het open buitengebied ten zuiden van Zwolle. Het nieuwe landgoed Herkulosche Esch zal deze groene bufferzone nog verder versterken.

Afb. 3 Luchtfoto van het gebied ten zuiden van Zwolle.

	<i>Herkulosche Esch</i>		
	<i>Voormalig buiten Bikkenrade</i>	A	<i>Boerderij Jan van Arkelweg 2</i>
	<i>Havezate Zandhove</i>	B	<i>Boerderij Wijheseweg 6</i>
	<i>Havezate Windesheim</i>	C	<i>Boerderij Hollewandsweg 28</i>
	<i>Locatie voormalige havezate Zuthem</i>	D	<i>Boerderij Jan van Arkelweg 4</i>
		E	<i>IJsselcentrale</i>

2.2 Beschrijvende analyse

Agrarisch gebied — De projectlocatie bestaat nagenoeg volledig uit agrarische gronden. Deze zijn deels in gebruik als landbouwgrond en deels als (paarden)-weide. De oorspronkelijke geaccidenteerdheid van het terrein is verdwenen door intensieve landbouw. De huidige glooiing van het landschap is ontstaan door het afgraven van delen van de grond. Op de oude kaarten is duidelijk zichtbaar dat meteen ten zuidoosten sprake van een ophoging was. Deze bevond zich op een als weiland aangeduid perceel. Er is dus geen sprake van een kamp. Wat dit wel is geweest is onbekend.

Bebouwing — Binnen de contouren van het projectgebied bevindt zich één woning, Jan van Arkelweg 2a. Het betreft een kleine knechtenwoning die in de Wederopbouwperiode is opgetrokken.

Afb. 4 De knechtwoning, gelegen in het projectgebied.

Het betreft een klein eenlaags gebouw onder een hoog opgetrokken zadeldak. Het dak is met riet gedekt en heeft een rode gesmoorde nokvorst. Het volume is opgetrokken in baksteen, deels uitgevoerd in halfsteens verband, deels in kruisverband. De zuidelijke kopgevel is symmetrisch ingedeeld en telt drie traveeën, waarbij de entree centraal is geplaatst. In de loop der jaren is een en ander aan het pand gewijzigd en is aan de oostzijde een grote serre geplaatst. Het pand heeft geen specifieke bouwhistorische waarden. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt is het huis wel waardevol omdat het deel uit van de ontwikkelingsgeschiedenis van de locatie.

Het huisje en de bijbehorende tuin zullen formeel geen onderdeel gaan uitmaken van het landgoed. Ze zullen echter wel worden opgenomen in het integrale ontwerp voor het goed.

Rondom het projectgebied ligt een aantal boerderijen. Met een viertal van deze agrarische complexen heeft het nieuwe landgoed een visuele verbintenis: Jan van Arkelweg 2 en 4, Wijheseweg 6 en Hollewandsweg 28. Alle zijn in de huidige verschijningsvorm ontstaan rond 1900-1920. Enkele boerderijen hebben echter een langere geschiedenis, waaronder Wijheseweg 6 en het achter het nieuwe bosje van Bikkenrade gelegen Hollewandsweg 26 (Bomhof). Op deze locaties verschijnt al in het begin van de negentiende eeuw (op de kadastrale minuutkaart van 1811-1832) een complex.

Afb. 5 Hollewandsweg 28, gezien vanaf het projectgebied.

Afb. 6 Wijheseweg 6, gezien vanaf het projectgebied.

Afb. 7 Jan van Arkelweg 4, gezien vanaf het projectgebied.

Afb. 8 Jan van Arkelweg 2, gezien vanaf het projectgebied.

Een gebouw dat van grote invloed is op de belevingswaarde van het gebied is de IJsselcentrale die ten westen van de Herkulosche Esch is gelegen. Deze in 1955 gebouwde elektriciteitscentrale wordt gekarakteriseerd door haar betonconstructie die middels opvallende eenvoudige decoratieve elementen een bijzonder aanzien heeft. Het pand is een object van hoge, zowel cultuur- als bouwhistorische waarde. Als zodanig is het van belang dat met dit volume, dat vanaf het projectgebied duidelijk zichtbaar is, rekening wordt gehouden in de plannen voor het nieuwe landgoed.

Afb. 9 De IJsselcentrale Harculo, gezien vanaf het projectgebied.

Afb. 10 De IJsselcentrale (foto afkomstig van www.flickr.com).

Bikkenrader bos — Het projectgebied grenst aan de noordzijde aan het Bikkenrader bos. Dit kleine bosje bestaat uit twee delen. Het oostelijke gedeelte wordt gevormd door een volwassen bos. Dit bos maakte deel uit van het negentiende-eeuwse buiten Bikkenrade. Echter, ook al vóór het ontstaan van dit buiten was er sprake van een perceel bos.

Het westelijke gedeelte is in de jaren negentig aangeplant. Het betreft hier dus een nieuw bos. Dit bosje vormt een eigentijdse invulling en is niet terug te voeren tot een historisch moment (tenminste niet na 1811).

Afb. 11 Bikkenrader bos.

- *Het oude bos als relict van het buiten.*
- *Het in de jaren negentig aangelegde bosje.*

Het bos vormt een belangrijk element in de belevingswaarde van het projectgebied. Het gegeven dat hier sprake is van het bos van een voormalige buitenplaats, vormt een belangrijk uitgangspunt voor de geplande ontwikkelingen op deze locatie. Niet alleen sluit het nieuwe landgoed historisch gezien goed aan op het voormalige buiten Bikkenrade, ook kan het nieuwe landgoed worden verweven met het oude goed en kan er visueel sprake zijn van één aaneensluitend geheel.

Afb. 12 Het Bikkenrader bos, genomen vanaf de oprijlaan naar Jan van Arkelweg 2a.

Afb. 13 Het Bikkenrader bos.

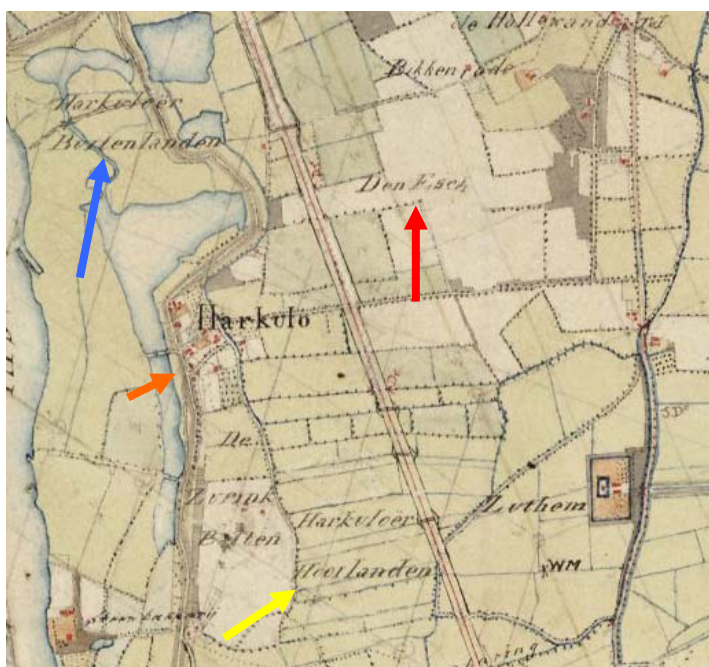
3 Verhaal van de plek

In dit hoofdstuk vindt de zoektocht plaats naar het 'verhaal van de plek', oftewel de 'genius loci'. Met behulp van kaarten en ander beeldmateriaal zal, in een soort 'stripverhaal', inzichtelijk worden gemaakt welke ontwikkeling het gebied heeft doorgemaakt.

Voorafgaand aan het verhaal van de plek wordt in paragrafen 3.1, 3.2 en 3.3 aandacht besteed aan respectievelijk de toponymie, geomorfologie en archeologie van het gebied.

3.1 Toponymie

Het projectgebied krijgt de naam Herkulosche Esch. Deze naam verwijst naar de eeuwenoude es die op een groot deel van de locatie aanwezig was en die als zodanig op historisch kaartmateriaal zichtbaar is.

Afb. 14 Topografisch militaire kaart uit 1847.

- Herkulo of Harkulo
- De es
- De Harkuloër hooilanden
- De Harkuloër buitenlanden

Op de kaart uit 1847 zien we duidelijk de kern Harkulo liggen met daaromheen de gronden met elk een apart gebruik. Ten zuiden van de kern liggen de hooilanden, terwijl langs de IJssel, aan de buitenzijde van de dijk de buitenlanden liggen. Op de hoger gelegen gronden zien we de es (Den Esch), een groot gebied dat als akkerland in gebruik was en dat gezamenlijk werd bewerkt (akkers waren individueel

eigendom). Aan de rand van de es zien we enkele bomenrijen staan (houtwallen). Dit kan erop duiden dat aan de randen van de es ook individuele kampen lagen. Zoals uit het cartografisch onderzoek blijkt, maakte een gedeelte van het projectgebied deel uit van de havezate Zuthem en vormde dit dus inderdaad een apart deel van de akkergronden.

3.2 Geomorfologie²

In het door Engbers Bosbeheer opgestelde rapport *Ecologische onderbouwing inzake ontwikkeling landgoed Herkulosche Esch te Zwolle*, wordt de geomorfologie van de locatie tot in detail besproken.³ In deze paragraaf wordt een algemeen beeld geschetst van de geomorfologie voor het gebied ten zuiden van Zwolle.

Salland — De Herkulosche Esch is gelegen in de IJsselvallei dat deel uitmaakt van de regio Salland. Salland wordt begrensd door de IJssel in het westen, het stedelijke gebied van Zwolle en de Overijsselse Vecht in het noorden, de provinciegrens met Gelderland in het zuiden en het Overijsselsch Kanaal Almelo-Haandrik en Twente in het oosten. Salland kent een verscheidenheid aan landschappen. De hoogteligging, de bodem en (vooral) de waterstaatkundige situatie bepaalden waar de akkers, weilanden en woeste gronden lagen. Dit heeft ertoe geleid dat de terreingesteldheid op sommige plaatsen aanleiding was tot het ontstaan van grote aaneengesloten escomplexen, terwijl elders het kleinschalige reliëf leidde tot kleine kampen.

IJsselvallei — De Herkulosche Esch is gelegen in de noordelijke punt van de IJsselvallei. Deze regio wordt gevormd door het dal van de IJssel en de Oude IJssel. Deze laatste strekt zich uit van het splitsingspunt van IJssel en Nederrijn bij Westervoort tot de omgeving van Zwolle en Hattem.

De IJssel splitst zich in het rivierkleigebied tussen Huissen en Westervoort af van de Nederrijn en stroomt langs de voet van de Veluwe in noordoostelijke richting om in de buurt van Doesburg samen te komen met de Oude IJssel en zo meanderend naar het noorden door te stromen. Oostelijk en westelijk van de rivier gaat het rivierkleilandschap geleidelijk over in het dekzandlandschap van de Veluwe,

² Informatie afkomstig uit: Haartsen, A. & Storms, E. (Directie Kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit), *Ontgonnen verleden, regiobeschrijvingen provincie Overijssel*, Ede 2009.

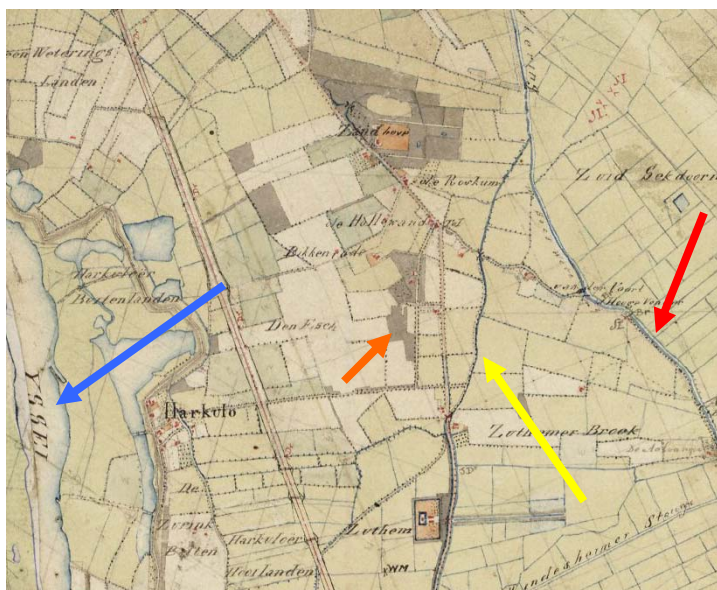
³ Engbers Bosbeheer, *Ecologische onderbouwing inzake ontwikkeling Landgoed Herkulosche Esch te Zwolle*, Eefde 2011. Dit onderzoek maakt deel uit van de startnotitie voor het project Herkulosche Esch.

Graafschap en Salland. Dit dekzandgebied bestaat uit lage, oost-west lopende ruggen met daartussen grotere laaggelegen vlakten (veelal broekgebieden). Nabij de Herkulosche Esch liggen onder andere de Zuthemer broek en de Windesheimer broek. Deze gebieden kenmerken zich door grote open ruimten, hier en daar onderbroken door een enkele boerderij op de hogere delen.

Behalve dekzandruggen en rivierduinen die zijn ontstaan in de laatste ijstijd en het begin van het Holoceen, is in de IJsselvallei ook sprake van oeverwallen. Al met al bestaat het landschap uit een afwisseling van hogere en lagere gronden. Langs de in het gebied aanwezige doorgaande wegen en bevaarbare waterwegen, ontstonden diverse nederzettingen. Hoewel Zwolle niet direct aan het water ligt, maakte deze stad, evenals bijvoorbeeld Deventer, Doetinchem en Zutphen deel uit van het Hanzeverbond.

Langs de rivier werden op de hogere delen in het gebied, op rivierduinen, dekzandkoppen en oeverwallen, dorpen gebouwd. De nabij het dorp gelegen hogere delen werden als akker gebruikt en de lagere als weide of hooiland. Woeste gronden, of heidevelden waren langs de rivier nauwelijks te vinden.

Vanwege de aanleg van dijken langs de IJssel in de veertiende eeuw konden veel van de oude weteringen en beken hun water niet meer rechtstreeks in de IJssel lozen. Er werden nieuwe weteringen aangelegd die parallel aan de dijken liepen. Het water in Salland werd via de weteringen helemaal naar het Zwarte water nabij Staphorst geleid. Ten oosten van de Herkulosche Esch ligt de grote Soestwetering. Langs de Wijheseweg (voorlangs de voormalige havezate Zuthem) loopt de Zandwetering, die ter hoogte van buitenplaats Zandhoven op de Soestwetering aansluit.

Afb. 15 Topografisch militaire kaart van 1847.

- IJssel
- Soestwetering
- Zandwetering
- Herkulosche Esch

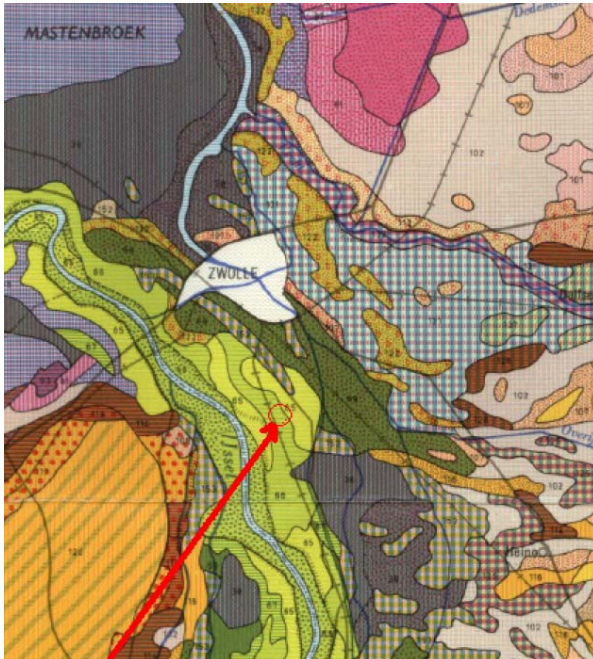
In de IJsselvallei ligt een groot aantal kastelen, havezaten, landgoederen en buitenplaatsen, die hier vanwege de strategische ligging, het fraaie afwisselende landschap en de nabijheid van grote steden ontstonden.

Ontstaan van het landschap — Ten westen van de IJsselvallei ligt de stuwwal van het Veluwemassief. Deze is ontstaan in de voorlaatste ijstijd, het Saalien (circa 200.000 - 125.000 jaar geleden). Aan de randen van de ijskap gleden grote ijstongen naar het zuiden, waarvan één een weg baande door het huidige IJsseldal. Door de stuwende werking ontstond het oerdal van de IJssel en de stuwwallen van onder andere de Veluwe en de Sallandse Heuvelrug.

Tijdens de meest recente ijstijd, het Weichselien (circa 70.000 – 10.000 jaar geleden) bereikte het ijs ons land niet, maar was wel sprake van een zeer koud klimaat. Doordat er door de kou weinig begroeiing was, had de wind vrijspel en werden grote hoeveelheden zand afgezet: de dekzanden. Deze vormde vlakken, maar ook lage ruggen en koppen. Het gebied langs de IJssel, ruwweg tussen Windesheim en Spoolde is een dergelijk dekzandgebied. Bikkenrade dat ietwat hoger ligt dan haar omgeving is een voorbeeld van een dekzandkop.

Afzettingen werden ook door kleine stroompjes aangevoerd. Door de permanent bevroren ondergrond stroomde smeltwater van de heuvels naar het door de ijstong gevormde oerdal van de IJssel. Door de afzettingen die door het smeltwater werden aangevoerd, vulde het dal zich geleidelijk op. Hierbij speelde ook het verleggen van de Rijn een belangrijke rol. Vroeger liep de Rijn met een grote bocht door het dal van de Oude IJssel naar het noordwesten en boog nabij Doesburg af naar het westen. Op een gegeven moment is door het breken van de stuwwal van Nijmegen en Montferland de loop van de Rijn verlegd en werd de verbinding tussen het IJsseldal en de Rijn verbroken. De IJssel was maar een kleine rivier die werd gevoed door de aanvoer vanuit de verschillende lokale beken. In het droogvallende dal van de IJssel werd het zand verplaatst en tot rivierduinen opgestoven. Op deze duinen zijn een aantal nederzettingen ontstaan.

In het Holoceen steeg de temperatuur en ontstond er weer een verbinding tussen de Rijn en de IJssel. De IJssel werd weer een grote rivier die meanderend door haar dal regelmatig buiten haar oevers trad. Hierdoor zijn langs beide zijden van de rivier lage zanderige ruggen ontstaan: de oeverwallen. Ten zuiden van Zwolle ligt zo'n oeverwal: de Sallandse oeverwal. Deze strekt zich van de Olster Enk in het zuiden tot aan Herkulo. De Sallandse oeverwal is vrijwel overal 500-1000 meter breed en de hoogste koppen steken ongeveer een tot anderhalve meter boven het zomerpeil van de IJssel uit.

Afb. 16 Facet kaartbeeld 3, Bodemkaart van Nederland, opname 1952-1954, uitgave 1960. De Herkulosche Esch is rood omcirkeld. Een gedetailleerde beschrijving van de bodemkaart ter plekke van de Herkulosche Esch wordt beschreven in het rapport van Engbers Bosbeheer, pp.13-14.

De specifieke geomorfologie ter plekke is bepalend voor het gebruik van het gebied in het verleden. Het gebied wordt gekenmerkt door dekzandruggen en –koppen. De es is op zo'n hoger gelegen zandophoping ontwikkeld. Dit gebied is echter door intensief agrarisch gebruik grotendeels afgegraven. Het nabijgelegen Bikkenrader bos ligt nog steeds op een hoogte. Hier is nog sprake van een duidelijk herkenbare dekzandkop. Het feit dat in de negentiende eeuw wordt gesproken van een dennenbos (zie paragraaf 3.4) sluit aan bij de aanwezigheid van een zandige ondergrond.

3.3 Archeologie

Deze paragraaf geeft een korte samenvatting van de archeologie van het gebied ten zuiden van Zwolle. Een gedetailleerde beschrijving van de archeologie is te vinden in het in februari 2011 door A=M uitgevoerde *Archeologisch Bureauonderzoek Jan van Arkelweg 2a, Zwolle*.⁴

⁴ A=M (uitgevoerd door Hazenberg Archeologie), *Archeologisch Bureauonderzoek Jan van Arkelweg 2s, Zwolle*, Voorburg 2011. Dit onderzoek maakt deel uit van de startnotitie voor het project Herkulosche Esch.

In de IJsselvallei zijn op verschillende plaatsen sporen van bewoning uit het Neolithicum, Bronstijd en IJzertijd gevonden.⁵ In de nabijheid van Zwolle zijn vondsten bekend uit het Meolithicum (Midden Steentijd) en het Neolithicum (Nieuwe Steentijd). Op de zandruggen in de strook tussen Windesheim en Spoolde, waartoe ook de Herkulosche Esch behoort, zijn sporen gevonden uit de Bronstijd (1800-800 voor Christus). Bij de aanleg van een nieuwe woonwijk in het Ittersumerbroek, ten noorden van de Herkulosche Esch, zijn plattegronden van verschillende boerderijen uit deze periode aangetroffen tijdens de opgravingen die vooraf gingen aan de bouw van de wijk. De boerderijen lagen op een zandrug die later weer was overdekt door een laag rivierklei.

De oudste vindplaatsen die nabij Zwolle zijn terug te voeren tot de Romeinse tijd, dateren alle uit de tweede en derde eeuw na Christus. De best onderzochte vindplaats in Zwolle bevindt zich achter Bikkenrade op een hoogte van 0.75 en 1.05 meter boven NAP. Op deze plek is een deel van een nederzetting opgegraven die bestond uit talloze omheiningen en greppels met daarbinnen sporen van ijzerproductie in de vorm van ijzerovens, houtskoolmeilers en ijzerslakken. De nederzetting in Bikkenrade is relatief lang bewoond geweest, tussen de tweede helft van de tweede en het begin van de vijfde eeuw. Vermoedelijk is de reden voor het vertrek de wateroverlast van de actiever wordende IJssel.

Afb. 17 Archeologische waarderingskaart van de gemeente Zwolle. Het projectgebied ligt op een locatie met een zeer hoge waardering (bron: Archeologiebeleid gemeente Zwolle, concept 2008).

⁵ Informatie afkomstig uit: Haartsen & Storms 2009; Archeologiebeleid Gemeente Zwolle, concept maart 2008.

Op de archeologische waarderingskaart van de gemeente Zwolle wordt Bikkenrade en het gebied dat de Herkulosche Esch vormt zeer hoog gewaardeerd.

Over de bevindingen in Bikkenrade is een rapport verschenen: Hermesen, I., *Bikkenrade, een ijzerproducerende nederzetting uit de Romeinse tijd bij Bikkenrade*, Archeologische rapporten Zwolle, nummer 29.

Het projectgebied van de Herkulosche Esch wordt, vanwege eerdere vondsten uit de IJzertijd nabij Bikkenrade aangeduid als een gebied met een zeer hoge archeologische waarde.

3.4 Verhaal van de plek

In deze paragraaf wordt het *Verhaal van de plek* getraceerd aan de hand van de volgende informatie:

- kaartmateriaal van vóór de invoering van het kadaster
- kadastraal archief met hulpkaarten en ander aanvullend beeldmateriaal
- oude afbeeldingen en dergelijke
- indicatieve kaarten.

Zoals zal blijken uit het *Verhaal van de plek* is op de locatie van het projectgebied Herkulosche Esch in het verleden nooit sprake geweest van grote ontwikkelingen. Niettemin speelt het gebied een belangrijke rol in de geschiedenis van het gebied ten zuiden van Zwolle. Een groot deel van het projectgebied heeft lange tijd deel uitgemaakt van de havezate Zuthem die ietwat zuidelijker was gelegen en waar vandaag de dag nagenoeg geen sporen meer van behouden zijn. In de loop van de negentiende eeuw ontstaat meteen ten noorden van het projectgebied een nieuw buiten, Bikkenrade, en lijken de ontwikkelingen die op het projectgebied ontstaan, samen te hangen met deze buitenplaats.

Vanwege deze historische verbintenis wordt in het *Verhaal van de plek* voorafgaand aan de analyse van het cartografisch beeldmateriaal aandacht besteed aan de verhaal van de havezate, in het bijzonder de havezate Zuthem.

3.4.1 Havezaten in de omgeving van Zwolle

De Herkulosche Esch is gelegen in het voormalige schoutambt Zwolle, ook wel Zwollekerspel genoemd. Het werd begrensd door het drostambt IJsselmuiden en het hoogschoutambt Hasselt in het noorden, de schoutambten Dalfsen, Heino en Wijhe in het oosten en zuiden en Gelderland in het westen. De IJssel vormde de grens tussen Overijssel en Gelderland. Het Zwollerkerspel telde een groot aantal marken, waaronder de voor dit verhaal relevante marken Harculo en Zuthem. Een marke is een middeleeuws collectief van grotere boeren die gezamenlijk het beheer en gebruik van hun gemeenschappelijke gronden reguleerden.

Verspreid over de ambt lag een groot aantal havezaten die als een krans over het gebied waren verspreid. In de directe omgeving van het projectgebied Herkulosche Esch lag de havezate Zuthem.

Een havezate was een adellijk huis dat een voornamelijk militaire functie had. Er zijn twee soorten havezaten te onderscheiden: de huizen die vanouds al enigszins versterkt waren en de huizen die in latere tijd 'adelyck betimmerd' werden, met andere woorden een huis dat later de riddermatige status kreeg. Riddermatigheid kon worden bewezen door aan te tonen dat voorouders in vaderlijke lijn persoonlijk waren uitgenodigd voor vergaderingen van de landsheer (de bisschop van Utrecht).

De riddermatigen hadden een groot financieel voordeel. Ze hoefden geen belasting te betalen over hun zogenaamde saelstede, het huis waarin zij op het platteland woonden.

Om de grote toename in riddermatigen in te perken werd in 1622 een aantal eisen geformuleerd waaraan een Overijsselse riddermatige moest voldoen. Hij moest riddermatig geboren zijn, in het bezit zijn van een erkende havezate en voldoende gegoed zijn. Daarnaast moest de eigenaar belijdend lidmaat van de Nederduits Gereformeerde Kerk zijn. De nieuwe eisen voorkwam niet alleen dat er weinig of geen nieuwe leden konden toetreden maar ook dat Rooms-katholieke en Lutherse leden het bestuur moesten verlaten. Door de in 1622 vastgestelde eisen groeide het aantal riddermatige huizen niet of nauwelijks meer.

Deze omwenteling vertaalt zich ook in de architectuur van de havezaten. Huizen die voorheen een primair (pseudo)defensief karakter hadden om daarmee een traditioneel aanzien (en riddermatigheid) te benadrukken, werd losgelaten.

Van de vele havezaten die het Sallandse landschap sierden, zijn er maar enkele behouden. Een groot aantal huizen is rond 1800 afgebroken. Directe aanleiding hiervoor was de omwenteling van 1795. Het bezit van een havezate verzekerde geen plaats meer in de statenvergadering van Overijssel. Bovendien was het voor

de meeste ridders matigen door het wegvallen van een groot deel van hun inkomsten niet meer mogelijk om in een huis overeenkomstig hun stand te wonen. Voor diegene die dat nog wel kon, voldeden de meeste huizen niet meer aan de toenmalige eisen van comfort.

Het landschap ten oosten van Zwolle is voorzien van een groot aantal havezaten. Parallel aan de IJssel lag een lange strook landgoederen. De locatie Herkulosche Esch zal onderdeel worden van dit snoer.

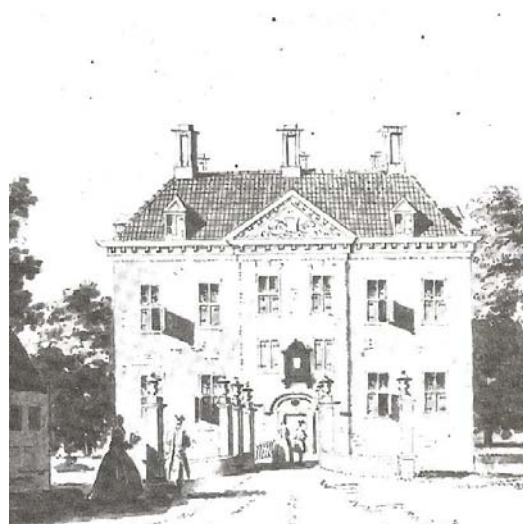
3.4.2 Havezate Zuthem

In deze paragraaf wordt in het kort ingegaan op de geschiedenis van Zuthem. In de bijlage in hoofdstuk 5, *Vensters op het verleden*, wordt de historie van Zuthem verder uitgediept.

Ten zuiden van het projectgebied Herkulosche Esch liggen de relictten van de voormalige havezate Zuthem. Grote delen van de Herkulosche Esch hoorde oorspronkelijk bij deze havezate. Het bezit ter plekke van de projectlocatie bestond uit het perceel hakhout en enkele omliggende wei- en bouwlanden, waaronder een kampje. Het betrof hier dus economische gronden van de havezate.

Afb. 18 Luchtfoto met rood omkaderd het projectgebied Herkulosche Esch en geel omcirkeld de locatie van de voormalige havezate Zuthem.

Afb. 19 Tekening van de havezate Zuthem uit 1730, Abraham de Haen.

Zuthem had in de negentiende eeuw een bescheiden bezit, maar gold in de zeventiende eeuw als één van de grootste havezaten van Overijssel. Tegen het eind van de zeventiende eeuw liet de toenmalige eigenaar, Adolf Werner van Pallandt een nieuw huis bouwen. Dit huis, opgetrokken in de destijds overheersende Hollands classicistische stijl die door Philips Vingboons werd toegepast, is in 1730 opgetekend door Abraham de Haen. Hier zien we een tweelaags hoofdgebouw, geplaatst op een met een gracht omringde verhoging. De entree is middels een imposante brug bereikbaar. De in een bocht aangelegde borstwering vóór de brug is aan weerszijden voorzien van een viertal kolommen waarop grote vazen zijn geplaatst. Het huis zelf telt twee bouwlagen op een hoge plint. Het heeft zes vensterassen, waarbij de twee centrale assen (met op de begane grond de entree) in een ietwat uitkragend middenrisaliet zijn ondergebracht. Dit risaliet wordt aan de bovenzijde afgesloten door een groot timpaan waarin het familiewapen van Van Pallandt zichtbaar is.

Aan de overzijde van de straat werd gelijktijdig met de bouw van het nieuwe huis een lang grand canal aangelegd.

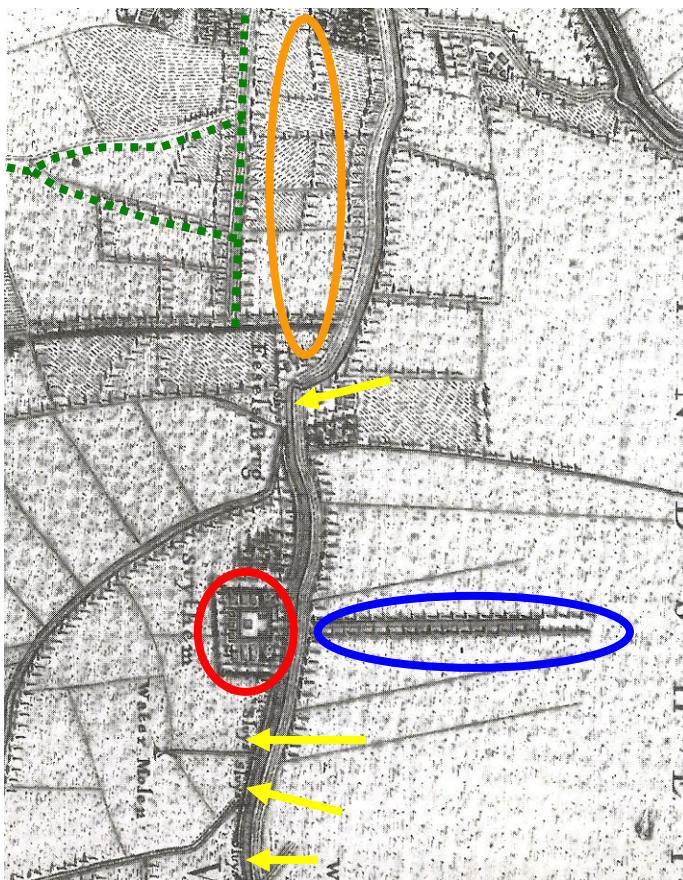
Een groot stuk van de Herkulosche Esch maakte tot ongeveer het midden van de negentiende eeuw deel uit van de havezate Zuthem.

3.4.3 De kaart van H. van Hooff: 1781

Een van de oudste kaarten waarop de situatie ter plekke van de Herkulosche Esch gedetailleerd is weergegeven, is de in 1781 opgetekende kaart van H. van Hooff. Het kaartbeeld van Overijssel in deze tijd werd gevormd door de zogenaamde Hottingerkaart. Deze werden omstreeks 1783 vervaardigd door enige genieofficieren. Voor Salland was Van Hooff verantwoordelijk voor het gebied aan weerszijden van de IJssel. De kaarten die Van Hooff in 1781 had opgetekend diende als basis voor de Hottingerkaarten die hij vervaardigde. De kaarten hadden in eerste instantie een militaire functie. Aspecten die een strategische functie hadden, zoals het verloop van wegen en waterlopen, hoogteverschillen, houtwallen en belangrijke gebouwen werden daarom minutieus ingetekend.

De kaart van het gebied rondom Zuthem laat een aantal opvallende elementen zien. De havezate zelf wordt gevormd door een hoofdhuis met twee bouwhuizen, geplaatst op een omgracht terrein. Het terrein is omzoomd met bomen. In tegenstelling tot de situatie op de tekening van Haen (afbeelding 22), is er dus een tweede bouwhuis toegevoegd.

Recht tegenover het huis, aan de andere zijde van de weg, ligt het lange grand canal, dat aan weerszijden is omzoomd met bomen. Meteen rond het huis zijn de wegen, kavels en waterlopen ingetekend, waarbij met name de in een grote bocht lopende weg met bomenrij opvalt. Ten zuiden van het huis, aan het eind van een kort kanaal, ligt een watermolen. Verder zien we dat langs de hoofdweg, ten zuiden van de huidige Jan van Arkelweg een viertal sluizen aanwezig is.

Afb. 20 Kaart van de havezate 'Suythem' aan de Zandwetering, H. van Hooff, 1781.

- Wijheseweg ontbreekt hier nog
- Verdwenen infrastructuur lopende door het projectgebied
- Havezate Zuthem
- Grand canal
- sluizen

Als we onze aandacht richten op het gebied ter plaatse van de projectlocatie, dan valt een aantal aspecten op:

- De Wijheseweg ten noorden van de Jan van Arkelweg is nog niet aangelegd.
- De verbinding naar het noorden loopt via een weg die ter hoogte van Jan van Arkelweg 2 in noordelijke richting, door het huidige bos van Bikkenrade (bos was nog niet aangelegd) loopt en aansluit op de hier nog aanwezige Hollewandsweg.
- Vanaf bovengenoemde route lopen twee wegen in westelijke richting: een ter hoogte van de grens met het bos van Bikkenrade en een ietwat meer naar het zuiden gelegen. Deze wegen komen bij elkaar ten noorden van de huidige boerderij Jan van Arkelweg 4.

- In de door de nu verdwenen infrastructuur gevormde driehoek lag een met bomen omzoomd kavel. Ook het perceel meteen ten zuiden van deze driehoek was voorzien van een bomenrij.
- Ten noorden van het projectgebied, bevindt zich een boerderij. Dit is op de locatie van Hollewandsweg 26 (het gedeelte ten noorden hiervan is niet op de voorhanden zijnde tekening afgebeeld, maar zoals blijkt uit de erfenis van 1803 lag ter plaatse van de aansluiting van de Hollewandsweg (zijweg) op de huidige Hollewandsweg (hoofdweg) een boerderij bestaande uit twee volumes.

Afb. 21 Projectie van de kaart van Van Hooff op een recente luchtfoto.

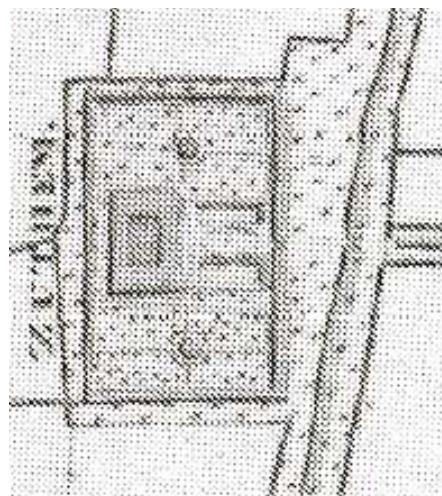
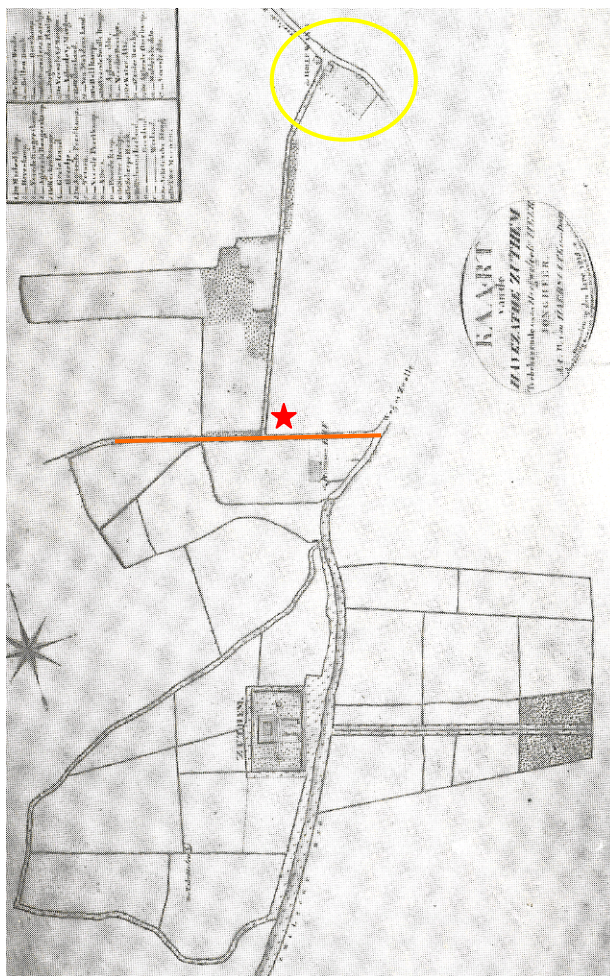
Afb. 22 Projectie van de kaart van Van Hooff op de kadastrale onderlegger. Het projectgebied is rood ingekleurd.

In afbeeldingen 21 en 22 is de plattegrond van Van Hooff geprojecteerd op een recente luchtfoto en kadastrale onderlegger. Deze projecties geven inzicht in de specifieke situatie van het projectgebied Herkulosche Esch aan het eind van de achttiende eeuw. We zien dat het terrein ontsloten was via de nu verdwenen weg tussen de Jan van Arkelweg en de Hollewandsweg en dat de twee oostwestelijk georiënteerde routes dwars over het projectgebied lopen.

Het meest opvallende element op de kaart van Hottinger, is het tweetal wegen die in oostwestelijke richting lopen. Daarnaast zien we dat kavels waren omzoomd met bomen (lanen en houtwallen).

3.4.4 De kaart van I.I. Sorg: 1815

In 1815 wordt door I.I. Sorg een kaart opgetekend van de bezittingen van Zuthem: *Kaart van de havezathe Zuthem, toebehorende aan de hoogwelgeboren heer Jongheer A.C.W. van Haersolte tot den Doorn'*. Deze plattegrond geeft een bijzonder goed beeld van de omvang van de havezate en laat bovendien duidelijk zien dat een groot deel van het projectgebied Herkulosche Esch deel uitmaakte van dit bezit.

Afb. 23 Kaart van de havezate Zuthem, I.I. Sorg, 1815.

- Jan van Arkelweg
- Locatie Jan van Arkelweg 2 (ter oriëntatie)
- Hollewand

Binnen de gracht van het hoofdcomplex met landhuis en bouwhuizen ligt, aan de buitenzijde van de bouwhuizen een tuin die in een geometrisch patroon is aangelegd, bestaande uit vier kwadranten die middels paden zijn gescheiden. In het hart is een rond pad met centraal perk aangelegd.

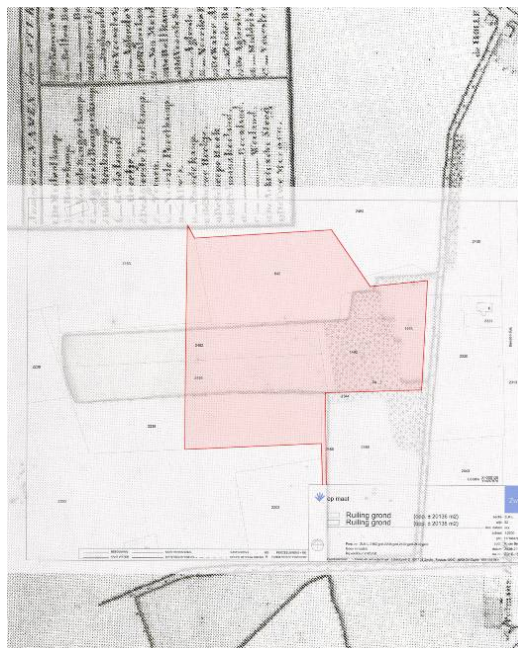
Ten noorden van de Jan van Arkelweg is een groot L-vormig terrein dat deel uitmaakt van de bezittingen van Zuthem. Dit gebied wordt gevormd door de grote

percelen 1492, 1493, 2486, 2492 en 2493.⁶ De herinneringen aan de structuur van deze kavels zijn tot op heden nog zichtbaar.

Afb. 24 Projectie van de kaart van Sorg op een recente luchtfoto.

Afb. 25 Projectie van de kaart van Sorg op de kadastrale onderlegger. Het projectgebied is rood ingekleurd.

De projectie van de kaart uit 1815 op een recente luchtfoto laat goed zien dat de huidige verkaveling van het eigendom van Zuthem nagenoeg ongewijzigd is. Met de realisatie van het nieuwe landgoed blijven kavels 1492 en 1493 volledig behouden. Kavels 2492 en 2493 worden deels geruild met een andere grondbezitter. Het overige gebied van de Herkulosche Esch valt buiten het voormalige eigendom van Zuthem.

In het oostelijke deel van het projectgebied was oorspronkelijk sprake van een groot perceel hakhout. Dit bosje liep in zuidelijke richting door langs de route tussen de Jan van Arkelweg en de Hollewandsweg. Verder zien we dat de twee oostwestelijk georiënteerde wegen zijn verdwenen.

⁶ Door een grondruiling zullen de percelen anders genummerd worden.

Grote delen van de Herkulosche Esch maken in 1815 nog deel uit van Zuthem. Het betreft een groot perceel hakhout met aan weerszijde daarvan een weiland. De andere onderdelen van de Herkulosche Esch lagen op de grote es van het buurtschap Harculo. Herinneringen aan de verkaveling, zoals zichtbaar op de kaart van Sorg, zijn tot op heden aanwezig. De twee oostwestelijk lopende wegen zijn in 1815 al verdwenen.

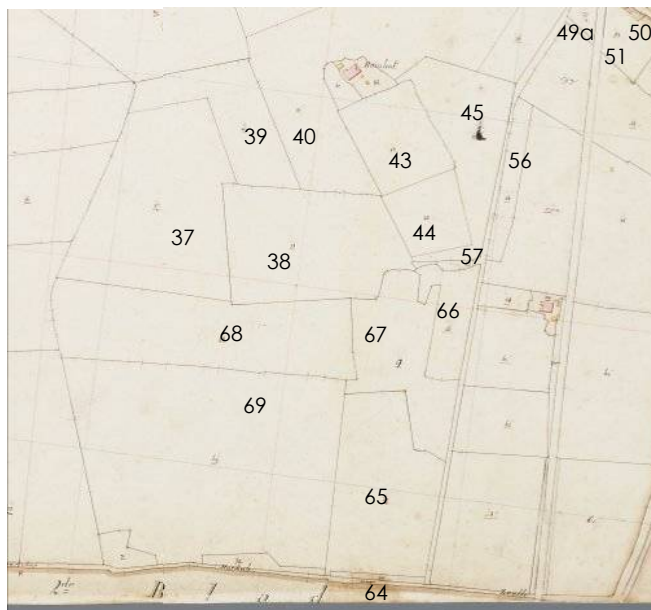
3.4.5 Kadastrale minuutkaart van 1811-1832

Een kaart die veel en een exact beeld geeft van de situatie in het begin van de negentiende eeuw, is de kadastrale minuutkaart. Deze werden in het gehele land in de periode 1811-1832 opgetekend. In Overijssel zijn de oudste kaarten terug te voeren tot 1813. De jongste kaarten dateren uit 1830. Deze oudere kaarten zijn bijgewerkt naar de situatie anno 1830. De op dit document afgebeelde situatie is dus representatief voor omstreeks 1830.

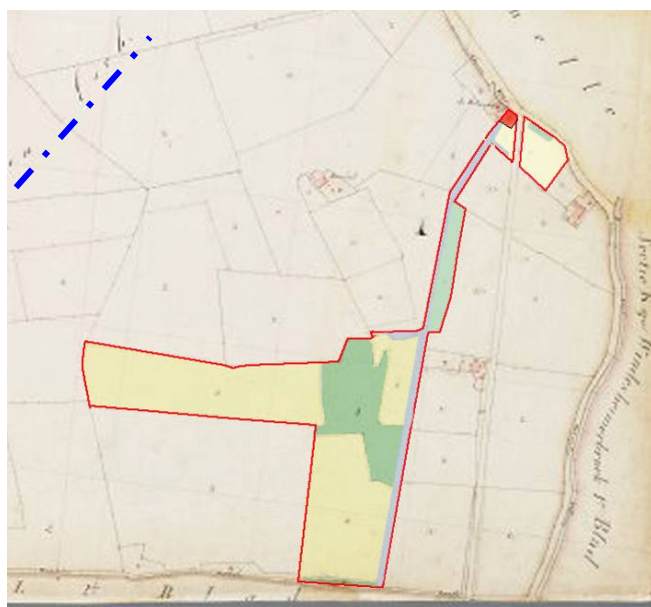
Op de kadastrale minuutkaart verschijnt voor de eerste keer de naam 'Den Esch' (zie afb. 27, linker bovenhoek). Het gehele gebied is dan ook grotendeels in gebruik als landbouwgrond. Op deze kaart zien we ook voor het eerst de nieuwe weg vanaf de Jan van Arkelweg richting het noorden (de Wijheseweg). De reeds bestaande route is op deze kaart ook nog aanwezig. In het gebied liggen, naast de boerderijen van de Hollewand, nog twee boerderijen. Deze bevinden zich op de locatie van de huidige Wijheseweg 6 en de Hollewandsweg 26.

Delen van het terrein van de Herkulosche Esch horen dan nog steeds toe aan de havezate Zuthem. Het belang van de havezate is destijds al aanzienlijk afgenomen en in 1816 is het hoofdhuis door de toenmalige eigenaar, A.C.W. van Haersolte tot den Doorn afgebroken.

In afbeelding 27 is het eigendom dat behoort aan de havezate Zuthem weergegeven. In de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels (OAT) die behoren tot de kadastrale minuutkaart, kunnen we zien wie de eigenaar van de percelen was en hoe deze percelen gebruikt werden.

Afb. 26 Kadastrale minuutkaart van 1811-1832.

Afb. 27 Kadastrale minuutkaart met daarop aangegeven het eigendom van A.C.W. van Haersolte.

- Contour eigendom
- Hakhout
- Bouwland
- Grasland en bomen
- Bebouwing (Hollewand)
- - - Toponiem 'Den Esch'

De in groen aangeduide kavels zijn in gebruik als hakhout (perceel 67, 64, 56 en 50), opgaande bosjes die waren voorzien van productiebossen. Het betreft een groot perceel met onregelmatige contour in het hart van het eigendom, een smal perceel langs de weg richting het noorden en twee smalle strookjes (een langs de Jan van Arkelweg en een langs de Hollewandsweg). De geel ingekleurde percelen zijn in gebruik als bouwland (65, 66, 68). De lichtblauwe kleur (de smalle strook) is in gebruik als grasland met opgaande bomen (57). Het betreft hier het pad, de route die de Jan van Arkelweg met de Hollewandsweg verbond. In het noorden ligt de boerderij Hollewand (49). Opvallend genoeg is alleen het oostelijke volume eigen-

dom van de Van Haersolte. De westelijke boerderij behoort toe aan ene Anthonie Westerik.

Behalve de percelen die eigendom zijn van Van Haersolte tot den Doorn, is er nog een aantal kavels dat binnen de grenzen van het projectgebied valt. Perceel 38 ligt volledig binnen het projectgebied. Het is in gebruik als bouwland en eigendom van Pieter Willem Werft (het enige stuk grond van hem in dit gebied). Perceel 39 valt voor een klein deel binnen de Herkulosche Esch. Ook dit is bouwland en eigendom van Peter Willem Hogeman, eigenaar van de nabijgelegen boerderij Bomhof (Hollewandsweg 26). Het grote perceel langs de Jan van Arkelweg is eigendom van Susanna Aquitta Nilant en is eveneens in gebruik als bouwland.

In dit onderzoek is het ook van belang om aandacht te besteden aan het ten noorden gelegen gebied van het later gebouwde buiten Bikkenrade. Hierbij houden we ruwweg de grenzen aan van het huidige oude en recent aangeplante bos. Dit gehele gebied is eigendom van de reeds genoemde eigenaar van de boerderij Bomhof, Peter Hogeman. Percelen 39 en 44 zijn in gebruik als bouwland. 40 en 43 betreft weilanden. Het meest opvallend is echter het perceel 45. Dit wordt aangeduid als dennenbos. Er is hier dus geen sprake van een perceel hakhout maar van een bosje dat vermoedelijk een meer 'natuurlijke' functie had.

Dit naaldbosje, tezamen met het perceel hakhout van Van Haersolte (56) vormt de basis van het latere buiten Bikkenrade.

Afb. 28 Projectie van de kadastrale minuutkaart op een recente luchtfoto.

Afb. 29 Projectie van de kadastrale onderlegger (2010) op de kadastrale minuut. Het projectgebied is rood ingekleurd.

Bij de projectie van de minuutkaart op een recente luchtfoto en de kadastrale onderlegger van 2010 zien we een aantal karakteristieke elementen.

- Het perceel hakhout is in de loop der jaren opgesplitst.
- Jan van Arkelweg 2a is gebouwd op het smalle verbindingsstuk van de twee delen van het kavel hakhout.
- Het oude bos van Bikkenrade heeft de omvang van het perceel dennenbos en het aan de oostzijde aangrenzende perceel hakhout van Van Haersolte. De weg die deels nog als wandelpad in het bos aanwezig is, geeft de grens aan tussen deze twee afzonderlijke delen, met elk hun eigen opgaande bomensoorten.

De glorie dagen van Zuthem lagen ten tijde van het optekenen van de minuutkaart al ver in het verleden. Nadat het hoofdhuis in 1821 werd afgebroken, werd het goed in 1916 verkocht aan een Rotterdamse bouwkundige om uiteindelijk twee jaar later te worden doorverkocht aan een agrariër die een nieuwe boerderij optrekt en één bouwhuis als schuur gebruikt. Het bouwhuis en het grand canal zijn nog als relict van de havezate aanwezig. Het canal is vandaag de dag niet veel meer dan een brede sloot.

Grote delen van de Herkulosche Esch maken in 1832 nog deel uit van Zuthem. Het betreft een groot perceel hakhout met aan weerszijde daarvan een perceel bouwland. De andere onderdelen van de Herkulosche Esch lagen op de grote es van het buurtschap Harculo.

3.4.6 Buitenplaats Bikkenrade

Kort voor 1840 wordt in de nabijheid van het projectgebied een buiten aangelegd. Het betreft de buitenplaats Bikkenrade. Eigenaar van Bikkenrade was Hermannus Jan Asman te Zwolle. In de OAT wordt hij vermeldt als landbouwer, wonende te Zwolle. Destijds bezat hij een viertal percelen op of aan de rand van de es: percelen 21, 22, 23 en 31. Hij wordt echter nog niet genoemd als eigenaar van de percelen van de latere buitenplaats.

Op een plattegrond uit 1833 wordt Bikkenrade voor het eerst vermeld. Het huis is gelegen in het perceel dennenbos, aan de rand van de oude route tussen de Jan van Arkelweg en Hollewandsweg.

Wat meteen opvalt is dat het perceel hakhout aan de overzijde van de weg (op de minuut aangeduid met nummer 56) is gerooid, waardoor er sprake was van een vrij

zicht van en naar het huis. Of het bos destijds opnieuw werd aangelegd, is onbekend. Als we naar het huidige bos kijken, dan is er nauwelijks een naaldboom te vinden, terwijl het op oudere kaarten als dennenbos werd aangeduid. De samenstelling van het bos is dus in de loop der jaren gewijzigd. Deze veranderingen houden zeer waarschijnlijk met de ontwikkeling van de parktuin van Bikkenrade in de daaropvolgende periode.

Afb. 30 Plattegrond uit 1844. Op deze kaart wordt voor het eerst het buiten Bikkenrade weergegeven.

Het buiten Bikkenrade is thans verdwenen. Wel aanwezig is een boerderij. Het voorhuis dateert in verschijningsvorm uit het Interbellum. Het enige aspect dat nog is terug te voeren tot de beginjaren van de buitenplaats, zijn de bakstenen hekpijlers die vandaag de dag aan het begin van de laan van de boerderij zijn geplaatst. De pijlers zijn voorzien van fraaie natuurstenen vazen waaruit aan de bovenzijde vlammen verschijnen (de linkervaas is kort geleden verdwenen). Op de pijlers zijn natuurstenen stenen geplaatst die tezamen 'Bikkenrade 1849' tonen.

Als we naar de kaart van 1844 kijken, dan zien we hier één volume staan. Het gebouw is dus ouder dan de datering op de hekpijlers. Zoals blijkt uit latere kaarten wordt er nog een groter volume opgetrokken. Mogelijk hebben we hier te maken met een boerderij of bouwhuis dat, vooruitlopende op de ontwikkeling van de buitenplaats, werd opgetrokken.

Afb. 31 De hekpijlers uit 1849 van de buitenplaats Bikkenrade.

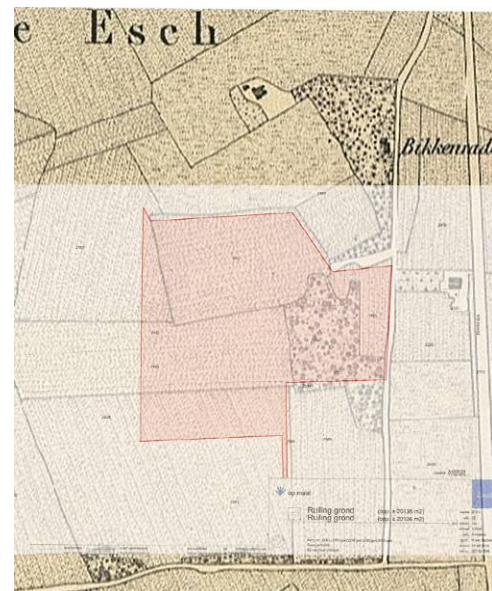

Afb. 32 Detail van een van de hekpijlers.

De kaart geeft met betrekking tot de situatie op het projectgebied een identiek beeld als de minuutkaart. Op de projecties bij afbeeldingen 38 en 39 is duidelijk zichtbaar dat een groot deel van het binnen de contouren van de Herkulosche Esch gelegen gebied, in gebruik is als bouwland. Alleen het oude perceel hakhout vormt een gedeelte met opgaande beplanting.

Afb. 33 Projectie van de kaart uit 1844 op een recente luchtfoto.

Afb. 34 Projectie van de kadastrale onderlegger van 2010 op de plattegrond uit 1844. Het projectgebied is rood ingekleurd.

In het dennenbosje ten noorden van het terrein van de Herkulosche Esch wordt omstreeks 1842 een buitenplaats opgericht, Bikkenrade. De situatie op de Esch is op dat moment nog ongewijzigd: het perceel hakhout is nog aanwezig.

3.4.7 1847: uitbreiding Bikkenrade

Es — Een topografisch militaire kaart uit 1847 geeft voor het eerst in kleur een beeld van de situatie op en nabij de Herkulosche Esch. Het bouwland is in een lichte crèmekleur weergegeven en heeft een aanzienlijke omvang. Het is duidelijk zichtbaar dat de es aan alle zijden wordt omringd door wei- en hooilanden.

Afb. 35 Topografisch militaire kaart uit 1847.

- Houtwallen
- Nieuw perceel bos bij Bikkenrade
- Nieuwe bebouwing bij Bikkenrade
- Heuveltje waarop bebouwing staat.

Essen bestaan uit een aaneengesloten complex, hoog gelegen bouwland, met oorspronkelijk een verkaveling van tot grotere blokken gegroepeerde smalle, strookvormige percelen land. De essen komen met name voor op de zandgronden van noord-, oost- en midden Nederland. Hoewel de es al een eeuwenoud fenomeen was, kwam de ontwikkeling van de es in de hoge Middeleeuwen tot bloei. Vanaf

deze periode werden grote stukken land meer en meer collectief bebouwd en nabeweid. De verschillende kavels bleven echter individueel bezit.

Zoals al is gebleken uit de OAT, is ook bij Herkulo sprake van een groot aantal grondeigenaren.

Met betrekking tot het projectgebied, zien we allereerst het grote perceel hakhout met haar opvallende contour. De eeuwenoude route van de Jan van Arkelweg naar de Hollewandsweg is aan beide zijden voorzien van een bomenrij. Hetzelfde geldt voor de Wijheseweg en de Jan van Arkelweg. Verder is op de es een aantal 'stippellijnen' weergegeven. Het is niet waarschijnlijk dat tussen de verschillende percelen paden hebben gelopen. We hebben hier hoogstwaarschijnlijk met houtwallen te maken. Houtwallen zijn perceelsscheidingen, bestaande uit met bomen en struiken begroeide, opgeworpen wallen. Deze hadden van oorsprong de functie het vee binnen en het wild buiten de landbouwpercelen te houden. Daarnaast leverden ze geriefhout en brandhout. Houtwallen lagen meestal langs de grenzen van een es. Dat hier ook op de es sprake lijkt te zijn van dergelijke wallen, kan erop duiden dat er aan de rand van de es dus sprake was van individuele kampen. Mogelijk is dit terug te voeren tot het gegeven dat dit deel van het gebied eigendom was van Van Haersolt tot den Doorn en hij zijn gebied duidelijk afgebakend wilde hebben.

Uitbreiding Bikkenrade — Als we onze aandacht richten op het aan de noordzijde grenzende Bikkenrade, dan zien we dat het bosje is uitgebreid. Het op de minuut met kadastraal nummer 44 aangegeven perceel bouwland is ingericht als bos. Verder zien we dat het op de kaart van 1844 zichtbare gebouw op een heuveltje is opgetrokken (hoogtelijnen). Het gaat hier vermoedelijk om een kunstmatig gecreëerde verhoging. Onder het volume is een nieuw pand ontstaan, dat duidelijk deel uitmaakt van de buitenplaats Bikkenrade. Helaas is niet bekend hoe de buitenplaats eruit heeft gezien.

Op de plattegrond uit 1847 is zichtbaar dat op het terrein van de Herkulosche Esch een aantal houtwallen lag: deze bevinden zich op de locatie van de huidige route naar Jan van Arkelweg 2a en ter plekke van de oostwestelijke tak van deze route (loopt in westelijke richting door). De buitenplaats Bikkenrade is gewijzigd en vergroot.

3.4.8 Verdwijnen van het perceel hakhout: 1866

Tot het midden van de negentiende eeuw bleef de situatie op de Herkulosche Esch grotendeels ongewijzigd. Na 1850 zien we echter dat er enkele wijzigingen worden doorgevoerd. Op een topografisch militaire kaart (tmk) uit 1866 is duidelijk zichtbaar dat het opvallende perceel hakhout aanzienlijk in omvang is verkleind.

Afb. 36 Topografisch militaire kaart van 1866.

- Aangepaste perceel hakhout
- Hakhout vervangen door weiland met heuvel
- Houtwal vervangen door weg
- Bomenrijen langs weg verdwenen.

Herkulosche Esch — Alleen het meest noordelijke gedeelte en een stuk ter plaatse van het later gebouwde Jan van Arkelweg 2a zijn behouden. Deze worden middels een smalle, rechte strook bebossing met elkaar verbonden. Aan weerszijden van deze strook ontstaat een stukje bouwland. Verder zien we dat de laanbeplanting langs de oude weg tussen de Jan van Arkelweg en de Hollewandsweg is verdwenen ter hoogte van het perceel bouwland. Het meest zuidelijke stuk van het voormalige bosje is ingericht als weiland. Wat meteen opvalt is dat op dit weiland een heuvel is opgeworpen (hoogtelijnen).

De houtwal die vanaf de Jan van Arkelweg in noordelijke richting over de es liep, is vervangen door een weg. Deze is bovendien verder naar het noorden toe doorgetrokken. De houtwal die in oostwestelijke richting loopt, is behouden.

Bikkenrade — Als we onze aandacht op Bikkenrade richten, dan zien we dat er een en ander gewijzigd is. Bij het oorspronkelijke perceel dennenbos en het perceel hakhout ten oosten daarvan is een brede strook opgaande bomen gesnoeid. In het oude dennenbosje ligt ten zuiden van deze open strook een groot volume op een opengewerkte plaats (tuinrichting). Dit is vermoedelijk het eigenlijke buiten. Het oudere volume staat op de brede, open strook.

We zien duidelijk dat de eeuwenoude verbindingsweg tussen de Jan van Arkelweg en Hollewandsweg is aangepast tot laan voor Bikkenrade. Ten zuiden van het den-
nenbos is een stuk van de laan verdwenen. In plaats daarvan buigt de weg af in
oostelijke richting, langs de boerderij Wijheseweg 6 om daar op de hoofdroute aan
te sluiten. Hetzelfde geldt voor de zuidelijke poot van deze oude weg.

*Afb. 37 Topografisch militaire kaart van 1866: detail
van Bikkenrade.*

Een nieuwe weg sluit vanaf de Wijheseweg op de knik in de oude weg aan (op de
noordoostelijke hoek van het bos). Tussen de bebouwing van Bikkenrade loopt
eveneens een nieuwe weg. Deze vertakt zich om aan te sluiten op de hoofdlaan.
Het nieuw aangelegde perceel bos (kadastrale minuut perceel 44) is weer groten-
deels gerooid. Vanuit het huis is hier sprake van een zichtas tussen de bebouwing
door in zuidwestelijke richting. Hoewel het niet met zekerheid is vast te stellen, lijkt
het erop dat het perceel hakhout op de Herkulosche Esch deel is gaan uitmaken
van de buitenplaats. In ieder geval is het perceel hakhout waarin de open strook is
gesnoeid (kadastrale minuut perceel 56), onderdeel geworden van Jan Asmans
buiten. De familie Haersolte heeft in ieder geval dat deel van haar bezit afgestaan.
Gelet op de karakteristieke opzet van het perceel hakhout, lijkt het of ook hier is
ontwikkeld ten behoeve van de buitenplaats. De heuvel aan de zuidelijke rand
van het bos zou dan deel hebben uitgemaakt van de parktuinaanleg.

Afb. 38 Projectie van de topografisch militaire kaart (tmk) uit 1866 op een recente luchtfoto.

Afb. 39 Projectie van een kadastrale onderlegger op de tmk van 1866. Het projectgebied is rood ingekleurd.

De bezittingen van Zuthem die zijn gelegen op de locatie van de Herkulosche Esch lijken te zijn overgenomen door de eigenaar van Bikkenrade. Het perceel hakhout is in omvang gewijzigd en vormt nu vermoedelijk een wandelbos vanwaar men naar de ten zuiden gelegen uitkijkheuvel kan lopen. Verder is de voormalige noord-zuid lopende houtwal, vervangen door een weg.

3.4.9 1897 en 1905: een meer open landschap

Als we kijken naar de topografisch militaire kaarten van 1897 en 1905 dan zien we dat de hoeveelheid bos/hakhout nog verder is teruggebracht.

Het noordelijke deel bebossing van de Herkulosche Esch is behouden, maar de contouren van het driehoekige perceel zijn rechtgetrokken. Het stukje bos aan de zuidzijde, boven het weiland met de heuvel, is verkleind tot een smalle strook. Ook het verbindende smalle stuk bos is verdwenen. Verder is wederom een stuk van de oorspronkelijke noord-zuidverbinding verdwenen. Alleen het meest zuidelijke stuk, tot aan het weiland met de heuvel, is behouden gebleven. De ten westen hiervan gelegen weg is wederom uitgebreid en buigt aan de noordzijde af naar het westen, naar het hart van de es.

Afb. 40 Topografisch militaire kaart van 1897.

Afb. 41 Topografisch militaire kaart van 1905.

Bij Bikkenrade lijkt de situatie nagenoeg ongewijzigd. Rond de bebouwing lijken de contouren van de opgaande begroeiing iets te zijn veranderd. Verder is langs de laan die voorbij Wijheseweg 6 loopt, een rij bomen geplant.

Afb. 42 Projectie van de topografisch militaire kaart (tmk) uit 1905 op een recente luchtfoto.

Afb. 43 Projectie van een kadastrale onderlegger op de tmk van 1905. Het projectgebied is rood ingekleurd.

Het voormalige perceel hakhout is nog verder in omvang verkleind. Alleen een strook aan de zuidzijde is nog behouden. De noord-zuidroute is verder in noordelijke richting uitgebreid.

3.4.101912: boomgaarden en boerderijen

In het begin van de twintigste eeuw zien we dat in het gebied rondom de es een aantal boerderijen wordt opgericht. Aan de Jan van Arkelweg zien we op de topografisch militaire kaart de agrarische complexen Jan van Arkelweg 2 en 4 afgebeeld.

Afb. 44 Topografisch militaire kaart van 1912.

- Jan van Arkelweg 2
- Jan van Arkelweg 4
- Boomgaard in plaats van bos

Jan van Arkelweg 4 is meteen ten oosten van de oude (grotendeels verdwenen) noord-zuid verbindingsweg gelegen. Aangrenzend aan de boerderij ligt een groot perceel met boomgaard. Ook bij de iets naar het oosten gelegen boerderij zien we een boomgaard liggen. Achter de bebouwing van Wijheseweg 6 was op oudere kaarten ook al een gaard zichtbaar. Hier zien we echter dat het driehoekige perceel bos dat ten westen van de boerderij lag is gerooid en voorzien van een boomgaard. Hierbij is ook een deel van het ten zuiden hiervan gelegen perceel bouwland meegenomen. We zien dat vanaf de boerderij een rechte laan loopt vanaf de bebouwing tot de nieuwe gaard. Vermoedelijk maakt deze dan ook deel uit van het agrarische complex aan de Wijheseweg.

Op de Herkulosche Esch zien we verder dat de smalle strook bos die ten noorden van het weiland met de heuvel ligt, verder is verkleind.

Bij Bikkenrade is een deel van de bebouwing verdwenen. Het zuidelijke volume is niet meer afgebeeld. Wat hier precies is verdwenen (hoofdhuis of bijgebouw), is onbekend omdat er geen beeldmateriaal van Bikkenrade voorhanden is. Hieraan gekoppeld is ook de infrastructuur gewijzigd. De laan die door de bebossing vanuit het noorden richting het huis loopt, is verlegd. Waar deze voorheen ten oosten van de woning liep om hier tezamen met de zuidelijke poot bij elkaar te komen, is hier sprake van een route die ten noorden van de bebouwing en westelijk langs het huis loopt.

Afb. 45 Projectie van de tmk van 1912 op een recente luchtfoto.

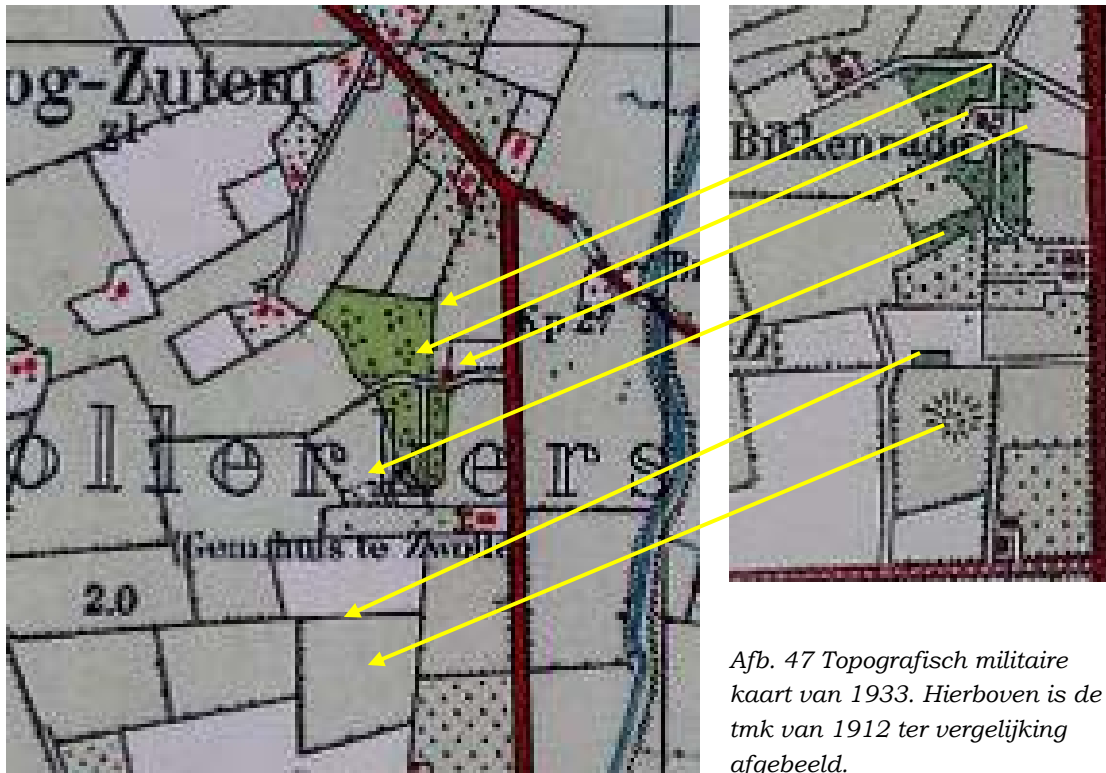
Afb. 46 Projectie van een kadastrale onderlegger op de tmk van 1912. Het projectgebied is rood ingekleurd.

Het smalle strookje bos, het zuidelijke deel van het oorspronkelijke hakhout is nog verder verkleint. Rond de Herkulosche Esch is een aantal boerderijen opgericht met elk een boomgaard. De boomgaard van Wijheseweg 6 ligt op de locatie van het voormalige hakhout en bevindt zich grotendeels op het terrein van de Herkulosche Esch. Bij Bikkenrade is een gedeelte van de bebouwing verdwenen. De begrenzingen van de percelen zijn weergegeven met bomenrijen of als houtwal.

3.4.11 Verdwijnen van Bikkenrade: 1933

In het Interbellum verandert er het een en ander op en rondom de Herkulosche Esch. Op de es verdwijnt steeds meer landbouwgrond ten behoeve van weiland. De wegen die op de kaart uit 1912 verschijnen, zijn nagenoeg allemaal verdwenen. Alleen de zuidelijke aanzet van de huidige route naar Jan van Arkelweg 2a is nog afgebeeld. Het kavel met boomgaard ten westen van Wijheseweg 6 is weer groten-deels verdwenen. Wat is overgebleven is een smalle strook. Het ten zuiden gelegen perceel bouwland is hierdoor weer in omvang toegenomen.

De in het weiland gelegen heuvel ten noordwesten van Jan van Arkelweg 2 is afgegraven en ook het erboven gelegen kleine perceel hakhout is verdwenen.

Afb. 47 Topografisch militaire kaart van 1933. Hierboven is de tmk van 1912 ter vergelijking afgebeeld.

De grootste verandering heeft betrekking op de buitenplaats Bikkenrade. De bebouwing is verdwenen. Daarvoor in de plaats is ietwat meer naar het oosten toe een nieuw volume opgetrokken, de huidige boerderij Hollewandsweg 40. De infrastructuur is ook veranderd. Er is een nieuwe oostwestelijke laan gekomen die vanaf de Hollewandsweg, langs de boerderij en door het bos loopt. Deze weg werd vermoedelijk aangelegd zodat men rechtstreeks vanaf de boerderij de es kon bereiken.

Afb. 48 De boerderij Bikkenrade, Hollewandsweg 40.

De weg die door het bos in zuidelijke richting loopt is behouden. De poot die langs Wijheseweg 6 liep is echter verdwenen. De paden en lanen ten noorden van de nieuwe oost-westverbinding zijn allemaal verdwenen. Wel is het beginpunt van de nieuwe laan gelijk aan het begin van een van de oorspronkelijke lanen. De nu nog aanwezige hekpijlers zijn het beginpunt geworden voor de ontsluiting van de nieuwe boerderij.

De boerderij Hollewandsweg 26 (Bomhof) is via een nieuwe route bereikbaar.

Het noordelijke deel van het perceel hakhout (van Van Haersolte) is verdwenen, alleen nog ten zuiden van de oprijlaan is deze behouden. Ook het bosje in de zuidwestelijke hoek is niet meer aanwezig. Het oude bos Bikkenrade heeft in het Interbellum haar huidige omvang gekregen.

Afb. 49 Projectie van de tmk van 1933 op een recente luchtfoto.

Afb. 50 Projectie van een kadastrale onderlegger op de tmk van 1933. Het projectgebied is rood ingekleurd.

Afb. 52 Jan van Arkelweg 2a.

Het overgrote deel van het gebied dat nu het projectgebied beslaat, bestaat uit weiland. Opvallend is dat meteen ten noorden van het nieuwe huis een kuil is ontstaan. Het betreft hier afgegraven grond ten behoeve van de zandwinning. Ook langs de randen van het Bikkenrader bos is sprake van een helling (hoogtelijnen).

Afb. 53 Topografische kaart van 1986. Op deze kaart is duidelijk zichtbaar dat het Bikkenrader bos hoger ligt dan het omringende landschap.

Op de kaart van 1933 is nog duidelijk zichtbaar dat het overgrote deel van de percelen op de es zijn omringd met bomen of houtwallen (ietwat gekartelde belijning). In 1966 zijn deze bomenrijen, samenhangend met de naoorlogse schaalvergroting, vrijwel volledig verdwenen. Hierdoor is een open landschap ontstaan waarin boerderijen zich als kleine enclaves profileren.

In Bikkenrade zien we dat de infrastructuur weer is gewijzigd. De weg door het bos is in noordelijke richting doorgetrokken om uit te komen bij een nieuw opgerichte boerderij. Ook hier is door het bos van Bikkenrade een weg aangelegd die de boerderij met de es verbindt.

De grootste wijziging vindt op enige afstand van de Herkulosche Esch plaats, maar heeft een belangrijke visuele impact op het projectgebied. Het betreft de in 1955 gebouwde Elektriciteitscentrale Harculo of de IJsselcentrale. Vanwege zijn impact bepaalt deze voor een groot deel het zicht vanaf de es in westelijke richting. De hoogspanningslijnen die vanaf de centrale richting het oosten lopen, liggen ten noorden van Bikkenrade.

*Afb. 54 De IJsselcentrale,
gezien vanaf de es.*

Jan van Arkelweg 2a wordt in de jaren vijftig opgetrokken. Deze was niet alleen bereikbaar vanaf de Jan van Arkelweg maar ook via de Wijheseweg. Deze laatste verbinding is in de jaren tachtig weer verdwenen.

In deze periode wordt een groot deel van het oostelijke gebied van de Herkulosche Esch afgegraven. Op de kaart is meteen boven het nieuwe volume een kuil zichtbaar. Deze is een decennium later weer verdwenen. Ook alle houtwallen zijn na de oorlog verdwenen. Het open landschap met her en der verspreid een boerderij, bepalen het gebied ten zuiden van Zwolle. Ook de IJsselcentrale vormt een beeldbepalend aspect in het landschap.

3.4.13 Anno 2010

In de laatste twintig jaar heeft nog een grote ingreep plaatsgevonden rondom de Herkulosche Esch. Het betreft de uitbreiding van het Bikkenrader bos in de jaren negentig. Deels is deze nieuwe aanleg terug te voeren tot een oudere situatie.

*Afb. 55 Luchtfoto
anno 2010.*

Dit geldt voor het gedeelte dat in afbeelding 55 rood is omkaderd. Het gecreëerde beeld van een naar het zuidwesten geopende ruimte die aan beide zijden door bos wordt begrenst komt overeen met de situatie op de kaarten uit de tweede helft van de negentiende eeuw. Alleen is het noordwestelijke stukje bos groter dan het oorspronkelijke deel.

Het op afbeelding 55 geel omkaderde stuk nieuw bos, is een eigentijdse invulling die op een plaats is aangelegd waar voorheen nooit sprake is geweest van bos.

Afb. 56 Luchtfoto van het bos van Bikkenrade.

Afb. 57 TMK uit 1866 met een soortgelijke opzet van de kavel ten zuidwesten van het oude bos.

Het Bikkenrader bos is uitgebreid. In dit nieuwe bos is een strook open gehouden en niet beplant met bomen of struweel, ten behoeve van de zichtlijn op de locatie van het oorspronkelijke huis Bikkenrade.

3.5 Cultuurhistorische waarden en speerpunten ten behoeve van een nieuw hoofdstuk in het Verhaal van de plek

In het agrarische gebied ten zuiden van Zwolle wordt het nieuwe landgoed Herkulosche Esch ontwikkeld. Voorafgaande aan het ontwerpproces heeft onderhavig onderzoek plaatsgevonden om te kijken of er aan de huidige situatie nog bijzonder waarden zijn toe te schrijven. Het onderzoek heeft laten zien hoe de Herkulosche Esch in het verleden is verbonden met de havezate Zuthem en later de buitenplaats Bikkenrade. De hoge cultuurhistorische waarden van deze verbondenheid hebben echter geen zichtbare sporen in het landschap nagelaten. Ook karakteristieke aspecten van het oorspronkelijke landschap zijn grotendeels verdwenen door intensieve landbouw in de tweede helft van de twintigste eeuw.

Slechts enkele cultuurhistorisch en historisch landschappelijk waardevolle kenmerken zijn nog in het landschap aanwezig.

Op basis van de conclusies die zijn gesteld in de grijze kaders van de diverse paragrafen in dit rapport, wordt in onderstaande tabel een overzicht gegeven. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de nog enkele aanwezige

cultuurhistorische en historisch landschappelijke waarden en het grote aantal verdwenen cultuurhistorisch/landschappelijke waarden. De laatste categorie, de zogenaamde speerpunten, laat zien hoe uit het verleden inspiratie kan worden geput ten behoeve van de ontwikkeling van een nieuw hoofdstuk in het verhaal van de plek.

Aspecten	Cultuurhistorische en historisch-landschappelijke waarden	Cultuurhistorische/ landschappelijke speerpunten
Toponiem Herkulosche Esch		<i>Vanaf kadastrale minuutkaart (circa 1832), benaming van de locatie</i>
Geomorfologie: aanwezigheid van dekzandruggen (geaccidenteerdheid) en contrast tussen open ruimte en bos	<i>Ondanks agrarisch gebruik nog licht e glooiingen zichtbaar, met name in noord-oost hoek, nabij bos Bikkenrade</i>	
Archeologie: hoge verwachtingswaarde	<i>Verwachting naar aanleiding vondsten ten noorden van locatie. Onderzoek moet nog uitwijzen of en zo ja, waar en wat.</i>	
Havezaten in de omgeving, waaronder een meanderend snoer van landgoederen langs de IJssel		<i>De locatie Herkulosche Esch sluit aan op dit snoer landgoederen</i>
Verbondenheid met Zuthem		<i>Grote delen van de locatie maakten tot circa 1840 deel uit van de ten zuiden gelegen havezate Zuthem</i>
Verbondenheid met Bikkenrade		<i>Grote delen van de locatie maakte in de periode circa 1844 tot het eerste kwart van de twintigste eeuw</i>
Open agrarisch landschap	<i>In de loop van de tweede helft van twintigste eeuw krijgt het gebied haar</i>	

Aspecten		Cultuurhistorische en historisch-landschappelijke waarden	Cultuurhistorische/ landschappelijke speerpunten
		<i>huidige karakteristiek, door 'modern' agrarisch gebruik.</i>	
Verschijningsvorm van het landschap in historische cartografie:			
•	Historische infrastructuur	<i>Tracé naar Jan van Arkelweg 2a (zowel zuid-noord als west-oost)</i>	<i>Twee naar het westen toe convergerende wegen (Hottingerkaart)</i>
•	Bomenlanen en houtwallen	<i>Bomenlaan bij Jan van Arkelweg 2a</i>	<i>Bomenlanen langs infrastructuur en houtwallen op perceelsbegrenzings</i>
•	Hakhoutbos		<i>In het noordoostelijke gedeelte van de locatie</i>
•	Verkaveling	<i>Herinneringen aan het oorspronkelijke lange perceel behorende bij Zuthem (percelen 2492 en 2493)</i>	
•	Afwisseling van productiebos en weiland/bouwland		<i>In het oosten het productiebos en in het westen open terrein</i>
•	Wandelbos (voormalig hakhoutbos: topografisch kaart 1866)		<i>In het noordoostelijke deel van de locatie, als onderdeel van de voormalige buitenplaats Bikkenrade</i>
•	Heuvel		<i>Ten zuiden van Jan van Arkelweg 2a (iets buiten locatie)</i>
•	Kuil	<i>Afgegraven in jaren vijftig. Vandaag de dag nog als lichte glooiing zichtbaar, ten noordwesten van Jan van Arkelweg 2a: topografische kaart 1966</i>	

Aspecten		Cultuurhistorische en historisch-landschappelijke waarden	Cultuurhistorische/ landschappelijke speerpunten
•	Boomgaarden		<i>Op het erf van de boerderijen Jan van Arkelweg 2 en 4 en in noordoostelijke hoek van locatie: topografische kaart 1912</i>
•	Knechtenwoning, Jan van Arkelweg 2a	<i>Gebouwd in jaren vijftig als onderdeel van het agrarisch areaal</i>	
•	Nieuw Bikkenrader bos met zichtlijn naar locatie voormalige buitenplaats Bikkenrade	<i>Zichtlijn vanaf locatie richting noordoosten</i>	

Ondanks de beperkte aanwezigheid van waardevolle elementen, geven de speerpunten, gedestilleerd uit het *Verhaal van de Plek* voldoende handvaten bij de ontwikkeling van het nieuwe landgoed. Hierbij valt te denken aan:

- Het herstellen van de relatie met Bikkenrade.
- Het herintroduceren van het perceel hakhout.
- Het gebruiken van de typologie van de houtwal en bomenrijen.
- Het herintroduceren van een heuvel.
- Het opnieuw aanleggen van boomgaarden.
- Het proberen te integreren van de infrastructuur, zoals zichtbaar op de Hottingerkaart.
- Het inpassen van de historische verkaveling in de hoofdropzet van het ontwerp.

Bovengenoemde aspecten kunnen, samen met de aanvullende speerpunten die gedestilleerd worden uit het deelrapport *Gezicht van de Plek*, leiden tot een zorgvuldige historisch verantwoorde visie voor het nieuwe landgoed Herkulosche Esch en het daaruit voortvloeiende ontwerp.

4 Bronnen

Geraadpleegde literatuur:

- Gevers, A.J. & Mensema, A.J., *De havezaten in Salland en hun bewoners*, Alphen aan de Rijn 1983.
- Haartsen & Storms 2009; *Archeologiebeleid Gemeente Zwolle, concept maart 2008*.
- Haartsen, A. & Storms, E. (Directie Kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit), *Ontgonnen verleden, regiobeschrijvingen provincie Overijssel*, Ede 2009.
- Janssen, H.L., Kylstra-Wielinga, J.M.M., Olde Meierink, B., *1000 jaar kastelen in Nederland. Functie en vorm door de eeuwen heen*, Utrecht 2006.
- Oldenburger-Ebbers, C.S., et al, *Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur. Deel Noord Groningen Friesland Drenthe Overijssel Flevoland*, Rotterdam 1995.
- Vakgroep landschapsarchitectuur LH Wageningen, *Leonard Springer. Beschrijving en documentatie van zijn beroepspraktijk. Onderzoeksproject recente ontwikkelingen in de tuin- en landschapsarchitectuur*, Wageningen 1982.
- Veelen, J. van, *Romantiek in de tuinkunst: de romantische beweging in Engeland in de 18^e eeuw; de romantische tuinkunst in Nederland in de 18de en 19de eeuw; het Vondelpark 1850-1978*, doktoraalscriptie voor de vakgroep landschapsarchitectuur en kunstgeschiedenis L.H. Wageningen 1978.
- Wijck, H.W.M. van der & Enklaar-Langendijk, J., *Overijsselse buitenplaatsen*, Alphen aan de Rijn 1983.
- Wijck, H.W.M. van der, *De Nederlandse buitenplaats. Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel*, Alphen aan de Rijn 1982, pp. 85-110.
- Zijlstra, B., *Nederlandse tuinkunst tussen 1850 en 1940. Waard om beschermd te worden*, Nederlandse Tuinenstichting Amsterdam 1986.

Geraadpleegde websites:

- www.watwaswaar.nl
- www.googlemaps.nl

Afb. 58 De IJsselcentrale, voordat twee van de vier schoorstenen zijn afgebroken.

5 Vensters op het verleden

5.1 Bijlage 1: havezate Zuthem

In het verleden van Herkulosche Esch is vooral de historie van de havezate Zuthem van belang.⁷ Deze havezate lag in de gelijknamige mark in het schoutambt Zwolle. Het goed dat vanouds tot de riddermatige havezaten in Salland werd gerekend, lag ten zuiden van de stad Zwolle aan de Zandwetering. Het huis was gunstig gelegen aan de heerweg tussen Zwolle en Deventer.

Afb. 59 Zegel van Zuthem 1349.

Alof van Zuthem kreeg op 7 augustus 1338 de novale tienden van zeven hoeven en veertien morgen land in de buurtschap Zuthem. Hij ontving deze van het kapittel van de Sint-Lebuiuskerk te Deventer. Waarschijnlijk was de familie van Zuthem al langer gegoed in deze streek waaraan zij haar achternaam ontleende. Uit de leenregisters van de proosdij van Sint Lebuius, gedateerd 1408, blijkt dat deze familie met aanzienlijke goederen in dit gebied is beleend. Een deel hiervan zal later de havezate Zuthem vormen.

Van een huis in het buurtschap Zuthem is dan nog geen sprake. De familie woont in de Praubstraat (destijds Begijnenstraat) in Zwolle, in het zogenaamde Hof van Suythem.

⁷

Tekst grotendeels afkomstig uit: Gevers & Mensema 1983, pp. 490-499.

Afb. 60 Hof van Suythem, Praubstraat Zwolle.

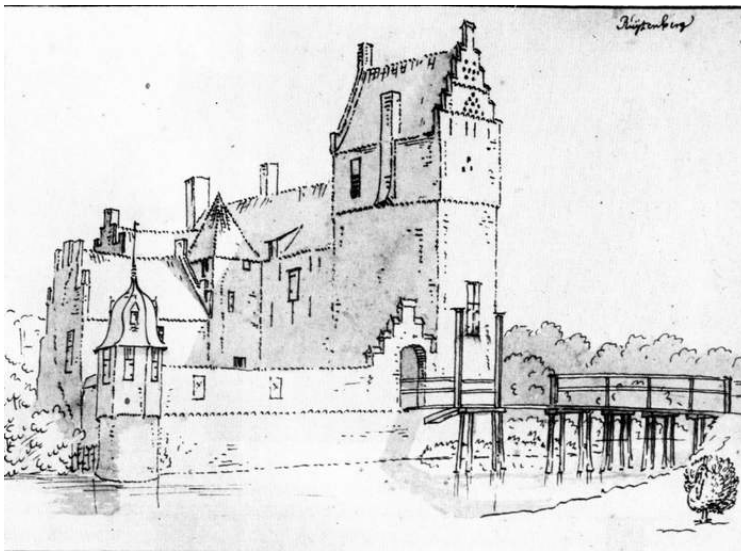
In 1347 leende Alof van Zuthem, samen met ridder Zweder van Voorst en zeven anderen een aanzienlijk geldbedrag van de Godschalk van Recklinghausen en Levi van Munster. Alof leende twee jaar later, nu tezamen met Hendrik van Essen wederom een groot bedrag. Het bedrag was bestemd voor bisschop Jan van Arkel, die in dat jaar kasteel te Lage had aangekocht. Van Zuthem en Van Essen hadden zich borg gesteld voor de bisschop. Waarschijnlijk ontving Alof van Zuthem als dank hiervoor de ridderslag.

Alof overlijdt op het slagveld in 1361, in de Slag bij Tiel. Zijn zoon, eveneens Alof genaamd, trad in zijn vaders voetsporen.

De lening van vader Alof zorgde voor grote problemen want de bisschop bleek niet in staat aan zijn geldschietters te voldoen. De zonen van de edellieden (de zoon van Alof is eveneens Alof genaamd) werden meerdere malen aangesproken op de door de bisschop gemaakte schulden en zij wensten daarvan verschoond te blijven. De schuldeisers en hun kompanen vormden een sterke anti-bisschoppelijke factie en zij probeerden hun recht te halen door kooplieden en burgers van de bisschopsgetrouwe steden Zwolle en Kampen te beroven en te gijzelen. Dit leidde uiteindelijk tot een oorlog. In 1379 trok de bisschop er met een aanzienlijke legermacht op uit. Het Huis Eerde, het onderkomen van de familie Van Essen werd verwoest. Nadat de rebellen zich wendde tot de hertog van Gelre verwoestte de bisschop ook nog de havezaten Schuilenburg, Gerner en de Rutenberg.

Ook de Zuthems horen toe aan de 'rebellens'. Niet alleen door de financiële belangen, maar ook vanwege familiale banden. Een zus van Alof, Agnes van Zuthem was getrouwd met Hako van den Rutenberg. De havezate van Van den Rutenberg was, zoals hierboven vermeld vernietigd door de troepen van de bisschop. Hij

mocht alleen met toestemming van de bisschop en de steden Deventer, Kampen en Zwolle weer bouwen op de locatie in Dalfsen. Uiteindelijk kreeg hij in 1389 alsnog verlof van de bisschop om ook zijn huis Rutenberg weer op te bouwen.

Afb. 61 Huis Rutenberg, pentekening door C. Pronk, 1730. De havezate werd gebouwd in 1389. In 1821 werd het voor afbraak verkocht en werd het huidige sobere classicistische huis gebouwd (Ruitenborghweg 18).

Van den Rutenberg — Alof sterft in 1414. De leengoederen in Zuthem werden verkregen door zijn zus Agnes van Zuthem en haar echtgenoot Hako van den Rutenberg. Van den Rutenberg liet in het buurtschap Zuthem een versterkt huis bouwen.

De volgende generaties Rutenberg trouwden met telgen uit oude en vooral invloedrijke Stichtse geslachten. Op deze wijze trachtten de Van den Rutenbergs invloed en prestige te winnen. In 1510 trouwde een telg van den Rutenbergs met Cornelia van Arnhem, die hem het huis Presikhave bij Arnhem aanbracht.

Alof van Suythem — De havezate bij Zuthem werd in 1477 verkregen door Alof van Suythem. Gedurende de periode dat hij Zuthem bezat barstte in 1520 een strijd uit tussen Zwolle en Kampen. De aanleiding was de tolheffing op de IJssel. De Zwollenaren richtten zich tot hertog Karel van Gelre om steun. Als de Overijsselse ridderschap in 1521 samenkomt om de ontstane situatie te beraadslagen, overvallen de Zwollenaren met steun van de Geldersen de vergadering en nemen vele ridders matigen gevangen. Alof is één van de gevangenen. In de nasleep van deze gebeurtenis wordt Zuthem verwoest.

Het Huis Zuthem werd niet meteen herbouwd. Alof vestigde zich uiteindelijk in de Hof van Suythem in de Praubstraat. Dit huis liet hij vernieuwen en vergroten. Zijn zoon Egbert Hako volgt hem op. Hij verbleef meestal op Presikhave dat hij van zijn moeder had geërfd. Nadat Egbert Hako met Gertruid van den Boetzelaer was getrouwd, kwam het zwaartepunt van de belangen in Gelderland te liggen. Hun zoon Adolf Haeck van den Rutenberg resideerde meestal op het huis Presikhave. Niettemin liet hij in 1561 het huis Zuthem opnieuw opbouwen. Na zijn overlijden in 1582, verbleef zijn weduwe Helena Ripperda van Boxbergen op Zuthem. Het *'huys ende havesaet tot Suttem, met allen synen toebehoorigen leenen ende eychlichen goederen'*, werd bij de verdeling van de goederen in 1596 toegekend aan Unico van den Rutenberg.

Unico trouwde rond 1592 met Johanna Mulert. Van een kindloze tante erfde zij de havezate Kranenburg te Berkum en het huis Staverden op de Veluwe. Van den Rutenberg werd in 1610 geadmitteerd in de Ridderschap, echter wel op voorwaarde dat hij zijn intrek zou nemen op Zuthem en de Gelderse landsdagen niet meer zou bezoeken.

Na hun overlijden in 1622 (Unico) en 1626 (Johanna) worden Zuthem en de overige goederen geërfd door hun enige zoon Adolf. Deze trouwt met de Utrechtse Willemina van Bronckhorst. Adolf had in zijn testament geschreven dat Willemina zijn erfgename was en dat na haar overlijden zijn ouderlijke goederen zouden komen aan de zoon van zijn tante Judith van den Rutenberg. Dit kon echter alleen voor de allodiale goederen. De feodale goederen konden alleen volgens het geldend leenrecht worden vererfd. In dit geval zou de havezate Zuthem, als leengoed van Sint Lebuinus, vererven op zijn oom Diderik van den Rutenberg.

Uiteindelijk kregen de erfgenamen van Diderik van den Rutenberg in 1633 de erfenis van Adolf (nadat Willemina haar deel van de erfenis had verkocht). De waarde van de havezate Zuthem werd destijds geschat op 90.000 gulden.

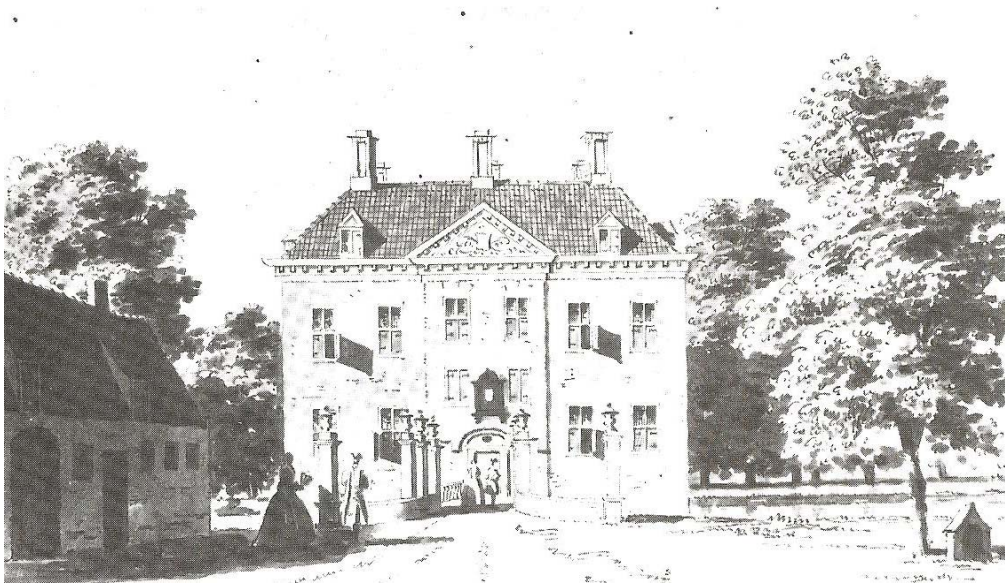
In 1640 werd het huis beleend aan Unico Otto van den Rutenberg. Het huis in Staverden, dat hij ook bezat, verkocht hij in 1651 aan Rutger van Haersolte. Unico Otto verkeerde in financiële nood en in 1656 werd hij failliet verklaard. Zijn broer Matthias Albert kocht Zuthem uit de boedel van zijn broer. De waarde van Zuthem daalde echter en kwam zelfs onder de 25.000 gulden te liggen, wat tot gevolg had dat Matthias niet meer ten landdage verschreven. Na diens overlijden trouwde zijn weduwe, Fosetta Hommens met Diederik van Haersolte tot de Laeuwyck. Zij vestigden zich op Zuthem en overleden in 1675 (Van Haersolte) en 1681 (Hommens).

Van Pallandt en de bouw van een nieuwe havezate — Zuthem was in 1677 overgegaan op Elisabeth Margaretha van Pallandt, weduwe van de Sallandse drost Rutger van Haersolte tot Haerst. Deze droeg de havezate over aan haar neef, de

vaandrig Adolf Werner van Pallandt. Hij was getrouwd met zijn nicht Agnes Emilia van Pallandt van Keppel.

In het Statenarchief (Rijksarchief Overijssel, inv. Ter Kuile, inv.nr. 2568 en 2575) staat omschreven dat het huis maar liefst negen schoorstenen telde. Het gold als een van de grotere havezaten van Overijssel. Niettemin voldeed het niet aan de eisen van Adolf van Pallandt. Hij liet het huis aan het eind van de zeventiende eeuw afbreken en een nieuw pand optrekken. Dit volume met een rechthoekige plattegrond telde twee bouwlagen.

Van Pallandt probeerde vanwege de havezate Zuthem in 1685 verschreven te worden ten landdage. Mogelijk was de bouw van de nieuwe havezate bedoeld om de toetreding tot de Ridderschap mogelijk te maken.

Afb. 62 Tekening van de havezate Zuthem, Abraham de Haen, 1730.

Het huis werd in 1730 getekend door Abraham de Haen. Hier zien we een tweelaags hoofdgebouw, geplaatst op een met een gracht omringde verhoging. De entree is middels een imposante brug bereikbaar. De in een bocht aangelegde borstwering vóór de brug is aan weerszijden voorzien van een viertal kolommen waarop grote vazen zijn geplaatst. Het huis zelf telt twee bouwlagen op een hoge plint. Het heeft zes vensterassen, waarbij de twee centrale assen (met op de begane grond de entree) in een ietwat uitkragend middenrisaliet zijn ondergebracht. Dit risaliet wordt aan de bovenzijde afgesloten door een groot timpaan waarin het familiewapen van Van Pallandt zichtbaar is.

De architectuur is, met uitzondering van de accenten in het middenrisaliet, somber. De entree is onder een gedrukte rondboog geplaatst. Daarboven bevindt zich een door zware consoles gedragen cartouche. De vensterpartijen zijn (met uitzondering van de ramen boven de entree) uitgevoerd als kruisramen met houten luiken bij de onderlichten. De gevel wordt aan de bovenzijde afgesloten door een forse omgaande kroonlijst. Het schilddak met plat is aan de voor- en zijschilden voorzien van kapellen. Op het dak staan zes schoorstenen.

Vóór het huis staat links een bouwhuis. Dit eenlaags volume is geplaatst onder een schilddak, voorzien van enkele kapellen. De gevel telt een aantal openingen, waaronder een grote poort.

Het terrein is aan de achterzijde (westzijde) omzoomd met hoge bomen. Op het terrein voor het huis staat één boom, waaronder een hondenhok is geplaatst.

In 1713 wordt Adolfs zoon de nieuwe heer van Zuthem. In datzelfde jaar wordt hij als riddermatige ten landdage verschreven. In 1722 verlaat hij de Statenvergadering en vestigt hij zich op 't Laer bij Ommen. Zuthem werd in 1721 overgedragen aan zijn broer Elbert Anthony, die daarvan in 1722 werd verschreven. Elbert woonde niet op Zuthem maar in een pand aan de Koestraat in Zwolle. Zijn moeder woonde wel nog op het huis. Elbert overlijdt in 1758 als commandeur van de Duitse Orde. Zijn zoon Adolf Werner wordt beleend met Zuthem. Deze Adolf huwt met een Amsterdamse burgervrouw Adelgonda Rogge. Dit huwelijk werd als niet gepast beschouwd. Na de omwenteling van 1795 wordt hij landdrost van Salland.

Van Haersolte tot den Doorn: de afbraak van het hoofdhuis — Na het overlijden van Adolf Werner van Pallandt in 1803 vererft Zuthem op Anthony Coenraad Willem van Haersolte tot den Doorn en zijn vrouw Juliana Dorothea Hisk Maria d'Arnaud. Zij erfden ook de Oude Hollewand dat uit twee woningen bestond.

In september 1805 werd te huur aangeboden: *'t huis te Zuithem met deszelfs capitaale bouwhuizen, uitgestrekte tuinen en plantagie, gelegen op een groot uur van Zwolle aan de postweg op Deventer, daar dagelijks de postwagen vice en versa passeert'*. Of het huis uiteindelijk nog verhuurd werd, is onbekend. Wel is bekend dat het hoofdhuis in 1807 werd afgebroken.

Anthony overlijdt in 1820 en laat de havezate na aan zijn vrouw. Het huis Den Doorn vererft op zijn enige zoon Coenraad Willem Anton baron van Haersolte. In 1827 komt hij ook in bezit van Zuthem. De familie van Haersolte behoudt het goed tot 1916. In dat jaar wordt het landgoed, groot ruim dertig hectare, verkocht aan Leendert Groenveld, bouwkundige te Rotterdam. Deze verkocht het nog geen twee jaar later aan Johannes van der Linde. Hij richtte op deze locatie een boerderij op. Hierbij bleef het zuidelijke bouwhuis, het huis dat al zichtbaar is op de

tekening van Abraham de Haen uit 1730. In 1978 werden de landerijen verkaveld en werden de grachten gedempt. Alleen aan de overzijde van de Deventer Straatweg resteert nog een brede sloot. Dit was oorspronkelijk een Grand Canal.

Afb. 63 De boerderij op de locatie van de havezate Zuthem. Het volume links is een van de oude bouwhuizen.

Afb. 64 De sloot, het voormalige grand canal, tegenover de havezate.

Kroniek van Zuthem — In deze bijlage is vrij uitvoerig ingegaan op de geschiedenis van de havezate Zuthem en haar bewoners. In onderstaande kroniek worden de genoemde gebeurtenissen kort vermeld:

7 aug 1338	Alof van Zuthem kreeg de novale tienden van zeven hoeven en veertien morgen land in de buurtschap Zuthem.
1349	Alof van Zuthem en Hendrik van Essen lenen een groot bedrag aan bisschop Jan van Arkel. Waarschijnlijk ontving Alof van Zuthem als dank hiervoor de ridderslag.
1361	Alof van Zuthem overlijdt tijdens een veldslag te Tiel
1379	De bisschop kon de schulden niet betalen. Schuldeiseres, waaronder de zonen van Van Essen en Van Zuthem richten een anti-bisschoppelijke factie op, wat uiteindelijk tot oorlog leidde. Bisschoppelijke strijdkrachten verwoesten het kasteel van Van Essen, Huis Eerde. Ook andere havezaten, waaronder Rutenberg werden verwoest.
1414	Alof van Zuthem overlijdt. De leengoederen worden verkregen door zijn zus Agnes van Zuthem. Zij is gehuwd met Hako van den Rutenberg. Hij laat een versterkt huis in het buurtschap Zuthem bouwen.
1477	Alof van Suythem verkrijgt het huis Zuthem.
1521	Alof van Suythem wordt tijdens de strijd tussen Zwolle en Kampen gevangen gezet. In de nasleep hiervan wordt de havezate Zuthem verwoest. Alof vestigt zich in het familiehuis in Zwolle.
1561	De havezate Zuthem wordt herbouwd door Adolf Haeck van den

	Rutenberg, de kleinzoon van Alof van Suythem. Hij woont echter op Presikhaaf te Arnhem.
1582	Na het overlijden van Adolf Haeck, woont zijn weduwe Helena Ripperda van Boxbergen op Zuthem.
1596	Zoon van Adolf Haeck en Helena, Unico van den Rutenberg verkrijgt Zuthem.
1610	Unico wordt opgenomen in de Ridderschap, op voorwaarde dat hij zijn intrek neemt op Zuthem.
1626	Adolf van den Rutenberg, zoon van Unico verkrijgt Zuthem. Hij woont hier met zijn vrouw Willemina van Bronckhorst.
1633	Adolf had zijn oom Diderik van den Rutenberg in zijn testament aangewezen als erfgenaam (als ook Willemina zou zijn overleden). Uiteindelijk krijgen de kinderen van Diderik de erfenis van Zuthem (Willemina had haar deel verkocht).
1640	Zuthem werd beleend aan Unico Otto van den Rutenberg.
1656	Unico Otto werd in 1656 failliet verklaard. Zijn broer Matthias kocht Zuthem. De waarde van de havezate was echter zo laag dat hij uit de Ridderschap werd gezet.
1656-1675	De weduwe van Matthias, Fossetta Hommens, trouwde met Diederick van Haersolte tot den Laeuwyck.
1677	Zuthem gaat over op Elisabeth Margaretha van Pallandt, weduwe van de Sallandse drost Rutger van Haersolte tot Haerst. Deze droeg de havezate over aan haar neef, de vaandrig Adolf Werner van Pallandt.
Circa 1685	Adolf Werner liet een nieuw huis bouwen en wenste toe te treden tot de Ridderschap.
1713	Adolfs zoon wordt de nieuwe heer van Zuthem. In datzelfde jaar wordt hij als riddermatige ten landdage verschreven.
1721	Zuthem werd in overgedragen aan zijn broer Elbert Anthony, die daarvan in 1722 werd verschreven. Elbert woonde niet op Zuthem maar in een pand aan de Koestraat in Zwolle. Zijn moeder woonde wel nog op het huis.
1758	Elbert overlijdt als commandeur van de Duitse Orde. Zijn zoon Adolf Werner wordt beleend met Zuthem.
1803	Na het overlijden van Adolf Werner van Pallandt in 1803 vererft Zuthem op Anthony Coenraad Willem van Haersolte tot den Doorn en zijn vrouw Juliana Dorothea Hisk Maria d'Arnaud. Zij erfden ook de Oude Hollewand dat uit twee woningen bestond.
1807	Het hoofdhuis van Zuthem wordt afgebroken.
1827	Coenraad Willem Anton baron van Haersolte, de enige zoon van Anthony erft Zuthem.
1916	Zuthem komt in handen van een Rotterdamse bouwkundige.

6 Res nova, erfgoed in ontwikkeling

Res nova, erfgoed in ontwikkeling, is een organisatie die bestaat uit vennoten en partners onder leiding van drs Margreeth Bangert en dr Bernadette van Hellenberg Hubar. De partners in Res nova zijn drs Don Rackham, ir Karl Pesch Konopka, Gert van Kleef en Marij Coenen.

Res nova is in 2002 opgericht als adviesbureau en kennisnetwerk op het gebied van cultuurhistorie & ruimtelijke ordening. Haar motto, *Erfgoed in ontwikkeling*, wordt geïllustreerd door haar track record. Dit omvat een veelzijdig palet aan werkzaamheden, dat varieert van het individuele monument tot - meer grootschalige - ontwikkelingsprojecten in steden, dorpen en buitengebieden. In het kielzog van dit werk treedt Res nova op als uitgever van boeken en kaarten. De portfolio van Res nova behelst producten als *Fiscaal verhaal©* voor *Rijksmonumenten*, het *Planologisch erfgoedregime©*, de *erfgoedSWOT©*, Cultuur- en bouwhistorisch onderzoek met of zonder effecttoets, Cultuurplanologische analyse of contra-expertise met of zonder effecttoets en wat dies meer zij.

6.1 Memorabilia

- 2011: Ten zuiden van Zwolle wordt een nieuw landgoed gerealiseerd onder de naam Herkulosche Esch. Als onderdeel van de startnotitie stelt Res nova een uitgebreid cultuurhistorisch, landschappelijk en geomorfologisch onderzoek op.
- 2010: Rhederhof te Rheden wordt uitgeroepen tot mooiste pand van Nederland, onder meer dankzij het cultuur- en bouwhistorisch onderzoek met effecttoets van Res nova. Voor dit project heeft Res nova ook (onder meer) een Cultuurplanologische contra-expertise verricht.
- 2010: Eindhoven heeft een primeur met het *Planologische erfgoedregime©* van Res nova: dit *PER©* is in eerste instantie ontwikkeld voor en met de gemeente Maastricht in 2005. Met het bestemmingsplan De Bergen is het op het niveau gebracht van de nieuwe Wro: De Bergen is het eerste bestemmingsplan met een *PER©* op www.ruimtelijkeplannen.nl.
- 2010: Res nova voert in opdracht van het ministerie van OC&W een onderzoek uit naar Wederopbouw kernkwaliteiten ten behoeve van de tweede tranche van de AMvB Ruimte. In dit verband wordt de *erfgoedSWOT©* als begrip geïntroduceerd (zie vakblad Vitruvius).
- 2010: Res nova produceert vanuit de cultuurhistorische ondergrond twee landschappelijk/stedenbouwkundige plannen, waarvan die voor Zeddam de prijsvraag wint. Het ontwerp voor Hemelum (Friesland) wordt besproken in het januarinummer 2011 van vakblad Vitruvius.
- 2009: Res nova schrijft de tekst voor twee boeken over het oeuvre van Friso Woudstra: *1001 projecten* (met betrekking tot nieuwbouw, waaronder

Tuindersweg 115 te Maasdijk) en *Saxa loquuntur* (De stenen spreken) over het restauratieoeuvre van Friso Woudstra Architecten.

- 2009: Minister Plaskerk roept het *PER©* van Res nova uit tot veelbelovend model voor monumentenzorg in de toekomst in de beleidsbrief Modernisering van de Monumentenzorg.
- 2009: Res nova krijgt van de gemeente Roermond en de provincie opdracht voor een pilot met de DuMo-methode voor duurzame monumentenzorg naar aanleiding van het Conditierapport 'Huis van Cuypers' te Roermond.
- 2009: Res nova verfijnt het product *Fiscaal verhaal©* voor *Rijksmonumenten* in welk verband al vanaf 2002 een effectieve relatie is opgebouwd met de fiscus en het Nationaal Restauratiefonds en met grote regelmaat gebrekenplannen worden geproduceerd (vanaf 2005 in samenwerking met Stadsherstel Limburg en vanaf 2010 met ingenieursbureau Steeds te Delft).
- 2003 – 2010 Res nova verricht vanaf 2003 met grote regelmaat onderzoeken naar historische landgoederen, historische panden en beschermde monumenten.

Meer weten over de laatste wapenfeiten van Res nova? Ga dan naar onze website www.res-nova.nl.

Res nova heeft verschillende bekroningen op haar naam staan die u terug kunt vinden in de biografieën van de vennoten en partners, waar u via de homepage naar toe wordt geleid.

Afb. 65 Kijkt u ook eens op onze website: www.res-nova.nl. Met de zoekmachine vindt u alles van uw gading. Zo is Res nova een vraagbaak voor alle erfgoedzaken.

Res nova

Erfgoed in ontwikkeling

drs Margreeth W. Bangert

06 - 11 45 42 47

dr Bernadette C.M. van Hellenberg Hubar

0475 - 55 23 30 / 06 - 513 87 805

ISBN/EAN Herkulosche Esch

978-94-90462-11-6

Deel 11 Erfgoed in ontwikkeling

Postadres:

B. Minkenberglaan 2

6109 AL Ohé en Laak

Fax:

0475 55 02 90

Internet:

info@res-nova.nl

www.res-nova.nl